

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

Факультет соціології і права

Кафедра теорії та практики управління

«На правах рукопису»
УДК 351:323.212:004.9

До захисту допущено:

В. о. завідувача кафедри

_____ Ростислав ПАШОВ

«__» _____ 20__ р.

Магістерська дисертація

на здобуття ступеня магістра

**за освітньо-професійною програмою «Публічне адміністрування та
електронне урядування»**

зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»

**на тему: «Цифрові технології забезпечення участі громадян у прийнятті
управлінських рішень: кращі практики»**

Виконала:

студентка VI курсу, групи ПУ-322мп
Хачатурова Анна Вадимівна

Науковий керівник:

старший викладач кафедри теорії та практики управління,
к. пед. н., Гермаш Юлія Олексіївна

Рецензент:

викладач кафедри філософії, к. псих. н.,
Боковець Ольга Ігорівна

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних посилань.
Студентка _____

Київ – 2024 року

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет соціології і права
Кафедра теорії та практики управління

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Спеціальність – 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійна програма «Публічне адміністрування та електронне урядування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

В. о. завідувача кафедри

_____ Ростислав ПАШОВ

«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ
на магістерську дисертацію студенту
Хачатуровій Анні Вадимівні

1. Тема дисертації «Цифрові технології забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень: кращі практики», науковий керівник дисертації Гермаш Юлія Олексіївна, к. пед. н., старший викладач, затверджені наказом по університету від «__» _____ 20__ р. №_____.

2. Термін подання студентом дисертації _____.

3. Об'єкт дослідження – забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень.

4. Предмет дослідження (вихідні дані) – цифрові технології забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень на основі порівняння досвіду України та країн-лідерів у сфері електронного урядування.

5. Перелік завдань, які потрібно розробити:

– визначити поняття та сутність участі громадян у прийнятті управлінських рішень;

– розкрити організаційно-правові аспекти участі громадян у прийнятті управлінських рішень;

– дослідити принципи та сучасні тенденції забезпечення участі громадян в управлінському процесі;

- проаналізувати досвід участі та залучення громадян до процесу державного управління і прийняття рішень в Данії;
- проаналізувати досвід участі та залучення громадян до процесу державного управління і прийняття рішень в Естонії;
- проаналізувати досвід участі та залучення громадян до процесу державного управління і прийняття рішень в Фінляндії;
- розглянути існуючі механізми та інструменти громадської участі в Україні;
- визначити можливості імплементації кращих світових практик громадської участі в український контекст;
- ідентифікувати очікувані результати впровадження і використання нових цифрових технологій громадської участі в Україні.

6. Дата видачі завдання _____

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Термін виконання етапів магістерської дисертації	Примітка
1	Визначення напрямку наукового дослідження	03.10.22 – 30.11.22	
2	Вивчення літературних джерел з предмету дослідження	10.10.22 – 31.12.22	
3	Складання розгорнутого плану магістерської дисертації та обговорення його з науковим керівником	01.12.22 – 31.12.22	
4	Підготовка розділу 1 «Теоретичні основи дослідження особливостей участі громадян у прийнятті управлінських рішень»	01.01.23 – 31.04.23	
5	Підготовка розділу 2 «Аналіз міжнародного досвіду участі та залучення громадян до процесу державного управління і прийняття рішень»	01.05.23 – 30.06.23	
6	Участь в науково-практичних конференціях з підготовкою до публікації тез доповідей	протягом навчання в магістратурі	
7	Розробка пропозицій і рекомендацій для написання третього розділу магістерської дисертації	02.10.23 – 22.10.23	
8	Підготовка розділу 3 «Напрями удосконалення та впровадження цифрових технологій забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень в Україні»	23.10.23 – 18.12.23	
9	Оформлення магістерської дисертації	19.12.23 – 26.12.23	

10	Подання магістерської дисертації науковому керівникові для написання відгуку	27.12.23 – 31.12.23	
11	Попередній захист магістерської дисертації	01.01.24 – 07.01.24	
12	Передача магістерської дисертації рецензенту для рецензування і написання рецензії	08.01.24 – 14.01.24	

Студент

Анна ХАЧАТУРОВА

Науковий керівник

Юлія ГЕРМАШ

АНОТАЦІЯ

Хачатурова А.В. Цифрові технології забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень: кращі практики. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Магістерська дисертація на здобуття ступеня магістра за освітньо-професійною програмою “Публічне адміністрування та електронне урядування” зі спеціальності 281 “Публічне управління та адміністрування”. – Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”, Кафедра теорії та практики управління, Київ, 2024.

Магістерська дисертація присвячена дослідженню цифрових технологій забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень. У роботі визначено поняття та сутність участі громадян у прийнятті управлінських рішень, розкрито організаційно-правові аспекти участі громадян у прийнятті управлінських рішень, досліджено принципи та сучасні тенденції забезпечення участі громадян в управлінському процесі. Проаналізовано міжнародний досвід участі та залучення громадян до процесу державного управління і прийняття рішень. Внаслідок аналізу існуючих механізмів та інструментів громадської участі в Україні, визначено можливості імплементації кращих світових практик громадської участі в український контекст, а також ідентифіковано очікувані результати впровадження і використання нових цифрових технологій громадської участі в Україні.

Ключові слова: електронне урядування, цифрові технології, інформаційно-комунікаційні технології, громадська участь, участь громадян, залучення громадян, управлінські рішення, державне управління.

SUMMARY

Khachaturova A. Digital technologies for ensuring citizen participation in management decision-making: best practices. – Qualification work on the rights of manuscript.

Master's Thesis for Master's Degree under the Educational Programme "Public Administration and Electronic Governance" in the Specialty 281 "Public Management and Administration". – National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Department of Management Theory and Practice, Kyiv, 2024.

The Master's Thesis is devoted to the study of digital technologies for ensuring citizen participation in management decision-making. The thesis defines the concept and essence of citizen participation in management decision-making, reveals the organizational and legal aspects of citizen participation in management decision-making, examines the principles and modern trends of ensuring citizen participation in the management process. The international experience of participation and involvement of citizens in the process of public administration and decision-making is analyzed. As a result of the analysis of the existing mechanisms and tools of public participation in Ukraine, the possibilities of implementing the best global practices of public participation in the Ukrainian context were determined, and the expected results of the implementation and use of new digital technologies of public participation in Ukraine were also identified.

Key words: electronic governance, digital technologies, information and communication technologies, public participation, citizen participation, citizen involvement, management decisions, public administration.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ УЧАСТІ ГРОМАДЯН У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ.....	13
1.1. Поняття та сутність участі громадян у прийнятті управлінських рішень...	13
1.2. Організаційно-правові аспекти участі громадян у прийнятті управлінських рішень.....	19
1.3. Забезпечення участі громадян в управлінському процесі: принципи та сучасні тенденції.....	27
Висновки до Розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ УЧАСТІ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ПРОЦЕСУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ І ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ.....	37
2.1. Досвід Данії.....	37
2.2. Досвід Естонії.....	45
2.3. Досвід Фінляндії.....	52
Висновки до Розділу 2.....	61
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ ГРОМАДЯН У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ.....	64
3.1. Огляд існуючих механізмів та інструментів громадської участі в Україні..	64
3.2. Можливості імплементації кращих світових практик громадської участі в український контекст.....	77
3.3. Очікувані результати впровадження і використання нових цифрових технологій громадської участі в Україні.....	85
Висновки до Розділу 3.....	87
ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	94

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасне суспільство переживає період інтенсивних трансформацій, пов'язаних із стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та глобалізацією, що відображаються на всіх сферах життя. У цьому контексті ефективне управління, що враховує інтереси та думку громадян, стає ключовим фактором сталого розвитку держави. Одним із стратегічних напрямів удосконалення управління є забезпечення активної участі громадян у процесі прийняття управлінських рішень.

На тлі цих викликів питання використання новітніх цифрових технологій й створення ефективних механізмів для залучення громадян до управління стає особливо актуальним. Електронне урядування, яке базується на використанні інформаційно-комунікаційних технологій та цифровізації, відкриває нові можливості для взаємодії між владою та громадянами, створюючи умови для більш прозорого, відкритого та відповідального урядування.

Впровадження досвіду країн-лідерів у сфері електронного урядування набуває стратегічної важливості для України в сучасному контексті. Розглядаючи досягнення та кращі практики країн, що вже успішно використовують сучасні цифрові технології та механізми забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень, Україна отримує можливість не лише ефективно використовувати наявний досвід, а й адаптувати його до конкретних потреб і національних особливостей.

Імплементация передового досвіду дозволить Україні прискорити темпи реформ і покращити якість надання публічних послуг. Зокрема, це може сприяти розширенню доступу до публічної інформації, забезпеченню прозорості у діяльності владних структур і залученню громадян до більш активної участі в управлінських процесах.

Обґрунтування актуальності даної теми базується на потребі розгляду практичного досвіду впровадження і використання цифрових технологій залучення громадян до управлінського процесу, які враховують сучасні виклики

та можливості. Дослідження процесів електронного урядування, механізмів та інструментів громадської участі у прийнятті управлінських рішень надасть можливість розробити конкретні рекомендації для поліпшення взаємодії між владою та громадянами, сприяючи формуванню сучасної та демократичної моделі управління.

Зв'язок кваліфікаційної роботи з науковими програмами, планами, темами кафедри. Магістерська дисертація виконана на кафедрі теорії та практики управління факультету соціології і права Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського” згідно з ініціативною темою **“Цифрова трансформація державного управління та місцевого самоврядування: виклики та можливості для досягнення ЦСР”** (ДР №0123U101483 від 06.03.2023 р.), в межах якої автором досліджено актуальні питання використання цифрових технологій задля забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень у системі публічного управління.

Стан наукової розробленості проблеми. Досліджуваній темі присвячений широкий спектр наукових досліджень у різних галузях, таких як інформаційні технології, публічне управління, соціологія та політичні науки.

Дослідженням теоретичних аспектів участі громадян у прийнятті управлінських рішень та їхнього впливу на демократичний процес займалися такі зарубіжні вчені, як Ш. Арнштейн [1], А. Фунг, Дж. Фабрегас, Ш. Волін, К. Квік [46], Дж. Брайсон [46], Т. Набачі [36] [37], М. Лейгнінгер [36], В. Фокс [28] та інші.

Питанням використання сучасних цифрових технологій забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень займалися такі зарубіжні вчені, як А. Фунг, К. Моссбергер, Б. Новек, А. Макінтош та інші.

У сучасному науковому дискурсі та практичних дослідженнях актуальність тем, пов'язаних із демократією та участю громадян у прийнятті управлінських рішень, набуває все більшого значення і серед вітчизняних науковців також. Українські науковці і практики активно висвітлюють ці

питання, допомагаючи розкрити важливі аспекти громадянської участі та розвитку демократії в контексті нашої країни, зокрема: О. Б. Бабич, І. Е. Бекешкіна, В. В. Борщевський, О. В. Загвойська [66, 67], О.А. Касич [61], С. М. Каракай [62], А. М. Колодій, І. О. Кресіна, С. А. Чукут [66, 67], В. М. Яблонський та інші.

Метою магістерської дисертації є аналіз, узагальнення, визначення напрямів і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення цифрових технологій забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень.

Досягнення поставленої мети зумовлює вирішення наступних **завдань**:

- визначити поняття та сутність участі громадян у прийнятті управлінських рішень;
- розкрити організаційно-правові аспекти участі громадян у прийнятті управлінських рішень;
- дослідити принципи та сучасні тенденції забезпечення участі громадян в управлінському процесі;
- проаналізувати досвід участі та залучення громадян до процесу державного управління і прийняття рішень в Данії;
- проаналізувати досвід участі та залучення громадян до процесу державного управління і прийняття рішень в Естонії;
- проаналізувати досвід участі та залучення громадян до процесу державного управління і прийняття рішень в Фінляндії;
- розглянути існуючі механізми та інструменти громадської участі в Україні;
- визначити можливості імплементації кращих світових практик громадської участі в український контекст;
- ідентифікувати очікувані результати впровадження і використання нових цифрових технологій громадської участі в Україні.

Об'єктом дослідження є забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень.

Предмет дослідження – цифрові технології забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень на основі порівняння досвіду України та країн-лідерів у сфері електронного урядування.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених цілей у кваліфікаційній роботі були використані загальнонаукові та спеціальні методи, що дозволили детально вивчити теоретичні основи та практично розглянути цифрові технології забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень. Для визначення теоретичних основ, ідентифікації понять, обґрунтування актуальності використання цифрових технологій у досліджуваному контексті був використаний метод теоретичного аналізу та порівняння. Метод порівняння використовується також з метою виявлення кращих закордонних практик застосування цифрових технологій забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень. В основі роботи лежить системно-функціональний метод, який дозволяє систематизувати та глибше розібратися в комплексній взаємодії цифрових технологій та участі громадян у прийнятті управлінських рішень.

Новизна одержаних результатів полягає в наступному:

- комплексний підхід до аналізу об'єднує в дослідженні теоретичні аспекти громадської участі та практичний досвід України та країн-лідерів у сфері електронного урядування;
- в роботі проведений глибокий аналіз міжнародного досвіду участі та залучення громадян до процесу державного управління і прийняття рішень з подальшими можливостями імплементації кращих практик в український контекст;
- висвітлення можливостей сучасних цифрових технологій у сфері громадської участі сприятиме розвитку громадянського суспільства в Україні;

- результатами дослідження є конкретні рекомендації щодо впровадження сучасних цифрових технологій забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень в Україні, що надає дослідженню особливого значення.

Практичне значення одержаних результатів. Окремі положення магістерської дисертації можуть становити теоретико-методологічну та практичну основу для використання у діяльності органів публічної влади щодо подальшого удосконалення механізмів та інструментів громадської участі, цифрової трансформації сфери публічного управління та розвитку цифрових компетентностей публічних службовців, становлення цифрового суспільства знань; закладів вищої освіти з метою удосконалення та розширення тематики практичних (семінарських) занять навчальних дисциплін, підготовки спеціалізованих курсів у межах освітньо-професійних програм спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування, укладання навчальних посібників тощо.

Загальний обсяг та структура магістерської дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 102 сторінки, основного тексту – 86 сторінок. Список використаних джерел складається із 86 найменувань та розміщується на 9 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ УЧАСТІ ГРОМАДЯН У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

1.1. Поняття та сутність участі громадян у прийнятті управлінських рішень

У сучасному науковому дискурсі питання участі громадян у прийнятті управлінських рішень є ключовим для забезпечення демократії та ефективного функціонування суспільства. Участь громадян у прийнятті управлінських рішень є важливим елементом сучасного демократичного суспільства, що визначає активну роль громадян у формуванні та вдосконаленні політичної системи. Поняття участі громадян поєднує широкий спектр дій та ініціатив, що дозволяють громадянам висловлювати свої думки, вносити пропозиції та брати участь у прийнятті стратегічних рішень.

Участь громадян є більше, ніж просто участь у виборах. Це процес, що охоплює різноманітні форми взаємодії між громадянами та органами влади на різних етапах ухвалення рішень, сутність якого полягає в активній участі громадян у визначенні проблем, прийнятті рішень, моніторингу та оцінці ефективності цих рішень. Розуміння поняття “участь громадян” та його сутності в контексті управлінської діяльності стає основою для розвитку електронного урядування та застосування цифрових технологій для покращення процесів взаємодії між владою та громадянами.

Концептуально існують різні терміни, які використовуються для позначення участі громадян у прийнятті управлінських рішень: участь громадян, залучення громадян, участь громадськості, громадянська участь тощо.

Поняття “участь громадян” (з англ. “citizen participation” або “civic participation”) має давню історію та розвивалося в контексті різних політичних і соціокультурних умов. Не можна вказати конкретного автора цього терміну,

воно формувалось під впливом різних філософських, соціологічних та політичних вчень. Однак варто відзначити, що ідеї про участь громадян в управлінні та прийнятті рішення були важливою частиною розвитку політичної філософії. Наприклад, античні афінські демократичні ідеї вже включали концепцію громадської участі та обговорення питань загального інтересу на народних зборах.

З часом ідеї про участь громадян еволюціонували в контексті різних політичних систем та соціокультурних реалій. Значний вплив на розвиток цих ідей в різні епохи мали філософи, політологи, соціологи та активісти, які досліджували концепції демократії та участі громадян.

На думку К. Квік та Дж. Брайсона, участь громадськості в управлінні передбачає пряму або опосередковану участь зацікавлених сторін у прийнятті рішень щодо політики, планів і програм, в яких вони мають інтерес. Зацікавлені сторони – це особи, групи або організації, які можуть впливати або зазнавати впливу політичних рішень. Завдяки участі громадськості зацікавлені сторони можуть взаємодіяти з державними установами, політичними лідерами, некомерційними організаціями та бізнесом, що створюють або впроваджують державну політику та програми. Хоча участь може обмежуватись окремим діями (наприклад, засідання державної інституції, опитування громадської думки, скликання громадських слухань, громадські консультації тощо), участь, у широкому значенні, є процесом залучення до управління [46, с.158].

У демократичних країнах громадяни вважаються зацікавленими сторонами, тому що вони можуть брати участь у формуванні, прийнятті та впровадженні законів та політики. Таким чином, участь є фундаментальною частиною відносин громадськості з владою. Однак контекст участі громадськості в управлінні ширший, ніж ці відносини, адже управління охоплює формальні та неформальні процеси прийняття рішень та управління інтересами спільноти [46, с.158-159].

Т. Набачі визначає “участь громадян” як процес, за допомогою якого суспільні проблеми, потреби та цінності включаються до прийняття рішень. Участь громадян відбувається в багатьох місцях (громадянському суспільстві,

виборчій, законодавчій та адміністративній аренах) і може приймати різні форми (наприклад, методи можуть варіюватися від обміну інформацією до демократичного прийняття рішень). Автор також зазначає, що участь може бути прямою, коли громадянин особисто активно бере участь у прийнятті рішень, та непрямую, коли участь відбувається через представників [37, с.6].

Однією з найвідоміших та найвпливовіших моделей участі громадян є сходи громадянської участі Шеррі Арнштейн, які були запропоновані нею ще у 1969 році. Ця модель є основоположною в контексті громадянської участі і вплинула на багато пізніших моделей. Арнштейн зазначає, що участь громадян є категоричним терміном для громадянської влади і саме перерозподіл влади дає змогу незможним громадянам, які зараз виключені з політичних та економічних процесів, бути свідомо включеними в майбутнє.

Типологія участі Арнштейн представлена як уявна драбина, де кожна сходинка представляє рівень громадянської активності, контролю та влади, а саме:

1. Маніпуляція. Ця форма участі виникає, коли державні установи й чиновники вводять громадян в оману, змушуючи їх вірити, що вони мають владу. Наприклад, громадян включають до консультативних органів з метою навчати їх або залучати їхню підтримку. Проте замість справжньої участі громадян відбувається спотворення участі представниками влади.
2. Терапія. Ця форма участі виникає, коли органи влади створюють “псевдопартисипативні” програми, які намагаються переконати громадян, що вони є проблемою, тоді як насправді проблеми для громадян створюють встановлені установи та політика.
3. Інформування. На думку авторки, інформування може бути найважливішим першим кроком до законної участі громадян. Проте дуже часто це односторонній потік поверхневої інформації без каналу зворотного зв'язку для громадян.

4. Консультація. Так само, як і інформування, консультування може бути законним кроком до повної участі громадян. Проте коли ця форма участі не поєднується з іншими, ця сходинка все одно є удаваною, оскільки вона не дає гарантії, що ідеї громадян будуть почуті.
5. Заспокоєння. Ця форма участі виникає, коли громадянам надається обмежений ступінь впливу на процес, але їхня участь є здебільшого або повністю символічною.
6. Партнерство. Ця форма участі виникає, коли державні установи дозволяють громадянам брати участь у плануванні, накладати вето на рішення, вирішувати питання щодо фінансування тощо. На цій сходинці влада фактично перерозподіляється шляхом переговорів між громадянами та органами влади. Однак в багатьох ситуаціях влада розподіляється не добровільно, а радше через вжиті громадянами такі дії, як акції, протести, звернення громадських організацій.
7. Делегування повноважень. Ця форма участі виникає, коли державні установи чи посадові особи відмовляються від принаймні певного рівня контролю, управління та прийняття рішень. Наприклад, громадська рада, якій доручено керувати програмою громади, а не просто брати участь у програмі, якою керує місто, може бути прикладом делегованих повноважень.
8. Громадянський контроль. Ця форма участі виникає, коли громадяни можуть керувати певною програмою чи установою, мати повну політичну й управлінську владу. Наприклад, державне фінансування буде надходити безпосередньо до громадської організації, і ця організація матиме повний контроль над тим, як це фінансування розподіляється [1, с.217-219].

Сходи участі Арнштейн – це концепція, яка допомагає зрозуміти різні рівні участі громадян. Перші сходинки представляють низькі рівні участі, такі як маніпуляція, інформування чи заспокоєння громадян. Тобто уряд створює фіктивні форми участі, які насправді спрямовані на те, щоб змусити громадян

прийняти заздалегідь визначений напрямок дій. На найвищих сходинках справжня громадянська влада, така як партнерство чи громадянський контроль.

Згідно з Рекомендаціями ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) участь громадян, будучи основою відкритого уряду, має внутрішні переваги. Участь громадян веде до кращого та більш демократичного формування політики, яка стає більш прозорою, інклюзивною, легітимною та підзвітною. Участь громадян підвищує довіру громадськості до уряду та демократичних інститутів, надаючи громадянам певну роль у прийнятті державних рішень. Це також веде до кращого спільного розуміння можливостей і проблем [39].

Крім того, участь громадян веде до кращих результатів політики, яка враховує та використовує досвід і знання громадян для задоволення їхніх нагальних потреб. Якість політики, законів і послуг покращується, оскільки вони були розроблені, впроваджені та оцінені на основі актуальних даних.

Рада з відкритого уряду ОЕСР виділяє три рівні участі громадян: інформація, консультація та залучення [39].

Інформація – це початковий рівень участі, що характеризується односторонніми відносинами, в яких уряд виробляє та надає інформацію громадянам та зацікавленим сторонам. Цей рівень участі охоплює як надання інформації на вимогу, так і "проактивні" заходи уряду щодо поширення інформації.

Консультація – це більш просунутий рівень участі, який тягне за собою двосторонні відносини, в яких громадяни та зацікавлені сторони надають зворотній зв'язок уряду і навпаки. Цей рівень базується на попередньому визначенні питання, щодо якого шукається вирішення, і вимагає надання відповідної інформації, на додаток до зворотного зв'язку щодо результатів процесу.

Залучення – це найвищий рівень участі, коли громадянам та зацікавленим сторонам надається можливість та необхідні ресурси (наприклад, інформація, дані чи цифрові інструменти) для співпраці на всіх етапах циклу політики: від

розробки до надання послуг. Цей рівень визнає рівне становище громадян у встановленні порядку денного, пропонуванні варіантів політики та формуванні діалогу. Хоча відповідальність за остаточне рішення або формулювання політики в багатьох випадках несуть виключно органи влади [39].

В. Фокс та І. Майєр описують участь громадян як залучення громадян до широкого спектру заходів, пов'язаних із розробкою та реалізацією політики, включаючи визначення рівнів обслуговування, бюджетних пріоритетів і прийнятності проєктів фізичного будівництва з метою орієнтації державних програм на потреби громади [28, с.93].

На нашу думку, участь громадян у прийнятті управлінських рішень є однією з основ демократії, оскільки надає громадянам можливість контролювати дії влади і впливати на їх рішення. Крім того, активна участь громадян змушує владу враховувати громадську думку та бути відповідальною перед громадянами за прийнятті рішення.

До важливих аспектів громадянської участі можна віднести також те, що вона передбачає активний діалог і взаємодію між громадянами та владою. Це створює механізми зворотного зв'язку, які сприяють взаєморозумінню та спільному прийняттю рішень. Громадянська участь дозволяє враховувати погляди та інтереси різних верств населення, формуючи політику, яка краще відповідатиме потребам суспільства.

Також варто зазначити, що поняття “участь громадян” та “участь громадськості” вказують на дві різні сфери і мають певні відмінності. В понятті “участь громадян” основний акцент робиться на особах як громадянах конкретної держави і включає в себе активну участь громадян у політичних, соціальних та громадських процесах. Це може проявлятися через участь у виборах або громадських організаціях, петиціях та інших механізмах громадянського впливу на управління справами держави.

“Участь громадськості”, в свою чергу, є більш широким поняттям, яке включає участь всієї громадськості, не обмежуючись громадянами, і може проявлятися в різних сферах, таких як економіка, культура, екологія,

благодійність тощо. Тобто вона охоплює дії і думки всіх членів суспільства, незалежно від їхнього громадянського статусу.

Отже, участь громадян спрямована на конкретних осіб як суб'єктів політичної системи, тоді як участь громадськості розглядається у більш широкому соціокультурному та економічному контексті, враховуючи всіх членів суспільства. В магістерській роботі обрана акцентуація на “участі громадян”, щоб підкреслити важливість особистого внеску кожного громадянина у становлення та розвиток громадянського суспільства, що є актуальним в контексті сучасних викликів.

Стан наукової розробки проблеми показує, що дослідження участі громадян у прийнятті управлінських рішень є динамічним та розвивається відповідно до змін у суспільстві та технологічному прогресу. Продовження аналізу цієї теми є актуальним для визначення оптимальних стратегій впровадження сучасних цифрових технологій для підвищення ефективності управлінських процесів та забезпечення широкої участі громадян у процесі прийняття рішень.

1.2. Організаційно-правові аспекти участі громадян у прийнятті управлінських рішень

У сучасному світі питання участі громадян у прийнятті управлінських рішень визнається однією із ключових складових демократичного суспільства. Участь громадян є складним процесом, що ґрунтується на законодавчих та організаційних засадах.

Дослідження участі громадян у прийнятті управлінських рішень базується на законодавчому забезпеченні цього процесу. Законодавство є основною рамкою, що визначає права та обов'язки громадян у цьому контексті, а також визначає механізми та інструменти їхньої участі в управлінських процесах.

Законодавство, яке регулює участь громадян у прийнятті управлінських рішень, базується на ряді актів та міжнародних документів. Один із ключових правових документів в Україні, що визначає принципи громадянської участі, – це Конституція України. Конституція визначає принципи та основи громадянського суспільства та гарантує громадянам ряд конституційних прав, які визначають їхню участь в управлінні справами суспільства.

Зокрема, Стаття 5 наголошує, що народ є єдиним джерелом влади в Україні, а влада виходить від нього і передається виключно в його ім'я. Народ може здійснювати владу безпосередньо або через органи державної влади та органи місцевого самоврядування [65].

Статтею 38 визначається, що громадяни мають право участь в управлінні справами суспільства, а також право брати участь у вирішенні питань громадського життя через всеукраїнський чи місцевий референдум, петицію та інші форми прямого вираження волі, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Статтею 39 гарантується право на мирні зібрання, мітинги, походи та демонстрації без попереднього дозволу, а також право вільного вираження своєї позиції. Статтею 40 визначається право громадян подавати індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів влади, які зобов'язані розглядати їх та вживати заходів щодо вирішення порушених питань. Ці статті становлять конституційну базу для участі громадян в управлінні справами суспільства в Україні [65].

Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” гарантує громадянам право на участь у місцевому самоврядуванні (Стаття 3) та визначає механізми залучення громадян до прийняття рішень на місцевому рівні. Створення об'єднаних територіальних громад передбачає широкі можливості для громадянської участі в управлінні та вирішенні питань місцевого значення [78].

Механізми реалізації громадянської участі також регулюються Законом України “Про звернення громадян”, що визначає порядок подання громадянами петицій та звернень до органів влади. В документі зазначено, що “Закон забезпечує громадянам України можливості для участі в управлінні державними

і громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення” [77].

Зокрема, Стаття 1 закріплює право громадян висловлювати до органів державної та місцевої влади скарги або пропозиції, пов’язані із їхньою статутною діяльністю, а також право на подання громадянами заяв та клопотань щодо реалізації їхніх прав та інтересів [77]. Ці положення відображають принцип партнерства між громадянами та владою, сприяючи активній участі громадян у прийнятті управлінських рішень. Такий механізм є одним з ключових для будівництва відкритого та прозорого суспільства, де громадяни мають можливість впливати на формування національного законодавства та політики загалом.

Закон України “Про запобігання корупції” містить положення про забезпечення участі громадян у боротьбі з корупцією та взаємодії з антикорупційними органами. Зокрема, згідно зі Статтею 21 громадяни можуть: повідомляти про випадки корупційних правопорушень; ініціювати громадську антикорупційну експертизу законів та підзаконних нормативно-правових актів; брати участь у різних заходах з питань запобігання корупції, таких як парламентські слухання тощо; здійснювати суспільний контроль за дотриманням законів у сфері запобігання корупції [73]. Закон відкриває можливості для громадської участі в цій сфері, забезпечує взаємодію громадян з системою протидії корупції, сприяє залученню суспільства до формування антикорупційної політики та підвищує рівень відповідальності представників органів влади перед громадянами.

Механізми реалізації участі громадян та організаційно-правові засади, які сприяють розвитку громадянського суспільства в Україні, представлені у багатьох законах, зокрема: “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”, “Про громадські об’єднання”, “Про благодійну діяльність та благодійні організації” та інші.

Закон України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” визначає громадянську участь в управлінні як ключовий принцип внутрішньої політики держави (Стаття 3). Законом встановлені основні засади формування інститутів громадянського суспільства, зокрема, акцентується на ролі громадянського суспільства як гаранта демократії та важливості взаємодії громадян з органами влади. Згідно з положеннями Закону, громадяни України мають можливість впливати на прийняття важливих суспільних рішень через незалежні громадські об’єднання та консультації з громадськістю [74]. Ці механізми сприяють зміцненню взаємодії між владою і суспільством, забезпечуючи більший вплив громадян на формування політики та управління справами держави.

Однак, крім зазначених законів, важливо враховувати інші документи та ініціативи. Наприклад, “Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки” визначає стратегічні напрями розвитку громадянського суспільства та можливості громадянської участі.

Дана Стратегія – ключовий документ, спрямований на становлення громадянського суспільства в Україні, метою якого є створення умов для активізації громадської ініціативи та самоорганізації суспільства. Документ визначає стратегічні напрями розвитку та можливості громадянської участі, а також конкретні завдання і заходи, спрямовані на формування та підтримку інститутів громадянського суспільства. Стратегія спрямована на сприяння взаємодії між громадянським суспільством, органами влади та місцевим самоврядуванням, акцентуючи на важливості партнерських відносин для ефективної реалізації своїх цілей [79].

Крім того, в різних областях та містах України можуть існувати власні нормативи, регламенти та програми, які регулюють участь громадян у прийнятті рішень на місцевому рівні. Місцеві ради можуть приймати рішення, які регулюють конкретні механізми та інструменти для залучення громадян до управлінських рішень. Це може бути регламент про проведення громадських

слухань, консультацій чи інших форм взаємодії, електронні петиції на місцевому рівні тощо.

Наприклад, у місті Київ існують певні механізми організації та правового забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень. Механізми громадських слухань та консультацій можна знайти у наступних документах: рішення Київської міської ради “Про органи самоорганізації населення у місті Києві”, “Про затвердження Положення про загальні збори членів територіальної громади за місцем проживання у місті Києві”, “Про затвердження Положення про порядок подання та розгляду електронних петицій”, “Про затвердження Порядку внесення та розгляду місцевих ініціатив в місті Києві” тощо.

На міжнародному рівні основні положення, принципи, функції громадянської участі визначаються в “Європейській хартії місцевого самоврядування”, “Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в прийнятті рішень та доступ до правосуддя в справах, що стосуються навколишнього середовища”, “Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод” тощо.

В Україні положення Європейської хартії місцевого самоврядування впроваджуються через відповідне національне законодавство. Зокрема, Європейська хартія місцевого самоврядування ратифікована відповідним Законом України від 15.07.1997 [80]. В документі зазначено, що “...право громадян на участь в управлінні державними справами є одним з демократичних принципів, які поділяються всіма державами-членами Ради Європи” [59].

“Європейська хартія місцевого самоврядування” є ключовим міжнародним інструментом, який регулює питання місцевого самоврядування та участі громадян у прийнятті управлінських рішень. Вона є однією з ключових конвенцій Ради Європи, спрямованою на захист прав і свобод місцевих громад та забезпечення їхнього ефективного самоврядування.

Європейська хартія має на меті захист прав та свобод місцевих громад від будь-якого втручання, яке може обмежити їхню самостійність та функціонування. Як вже було зазначено вище, одним із основних принципів є

визнання та захист прав громадян на участь у вирішенні справ місцевого значення. Це включає право обирати своїх представників та приймати участь у прийнятті рішень через референдуми, збори громадян або інші форми громадської участі [59].

“Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод” – один з ключових міжнародних правових документів, що був прийнятий Радою Європи у 1950 році. Конвенція встановлює основні права та свободи для громадян країн-учасниць і визначає процедури для їх захисту. Конвенція не містить безпосередніх положень щодо участі громадян в управлінні. Однак вона забезпечує фундаментальні права та свободи громадян, які можуть бути пов'язані з участю у владних процесах, зокрема: свобода вираження думки, право на повне та ефективне включення в суспільство, право на захист особистих даних, право на справедливий суд тощо.

“Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в прийнятті рішень та доступ до правосуддя в справах, що стосуються довкілля” (Aarhus Convention) була прийнята в рамках Економічної комісії ООН з питань Європи в данському місті Орхус у 1998 року. Ця конвенція надає громадянам право на доступ до інформації, участь в прийнятті рішень та доступ до правосуддя в справах, що стосуються довкілля. Україна ратифікувала дану Конвенцію відповідним Законом у 1999 році [64].

Вищезгадана Конвенція забезпечує право кожного громадянина на отримання інформації, якою володіють органи державної влади, і яка стосується навколишнього середовища. Також забезпечується право громадськості брати участь в прийнятті рішень щодо конкретних планів, програм, стратегій та нормативних актів.

В практичному вимірі країни-учасниці Конвенції повинні забезпечити громадянам можливість брати участь у прийнятті рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища. Наприклад, це може включати публічні консультації, громадські слухання або інші форми взаємодії з громадськістю під час розробки екологічних стратегій чи проєктів.

Організаційні аспекти участі громадян можуть бути визначені на різних рівнях: від локального самоврядування до національних програм. Організаційні аспекти визначають, як саме відбувається процес участі громадян на практиці, які структури відповідають за цей процес та як забезпечується взаємодія між громадянами та органами влади. При цьому, наявність ефективної організаційної структури грає ключову роль у створенні умов для максимальної залученості громадян в процесах прийняття управлінських рішень. Нами були виділені наступні організаційні аспекти:

1. Структурні аспекти. У багатьох країнах та регіонах існують спеціальні механізми для організації участі громадян. Залучення громадськості до процесів прийняття рішень відбувається через створення консультативних органів, які складаються з представників громадськості та надають рекомендації органам влади щодо ключових питань. Наприклад, це можуть бути ради, комітети, агентства з участі громадськості, публічні слухання тощо.
2. Механізми комунікації. Забезпечення ефективного обміну інформацією між органами влади та громадянами є ключовим аспектом, адже дозволяє громадянам висловлювати свої погляди та отримувати відповідь від влади. Це може включати веб-платформи, електронні системи для звернень громадян, гарячі лінії, громадські консультації та інші засоби комунікації.
3. Навчання громадян. Одним із важливих організаційних аспектів участі громадян є розвиток системи освіти. Для ефективної участі громадян у процесах управління необхідно створювати умови для засвоєння ними знань та навичок, що стосуються механізмів взаємодії з владними структурами. Це може включати навчальні програми, тренінги, семінари та інші форми освіти. Організація освітніх заходів дозволяє громадянам ознайомитися із сучасними методами участі, правовими аспектами громадянського суспільства та роллю громадян у прийнятті рішень.

4. Моніторинг та оцінка. Ще однією ключовою складовою є система моніторингу та оцінки ефективності участі громадян в управлінських процесах. Наявність механізмів моніторингу дозволяє визначати результативність і вплив прийнятих рішень на рівні місцевої та державної влади. Мета оцінки полягає в тому, щоб визначити ефективність застосування існуючих інструментів участі, виявити слабкі та сильні сторони системи та запропонувати заходи для її вдосконалення. Це дозволить встановити взаємозв'язок між участю громадян та якістю управлінських рішень, а також забезпечити постійне вдосконалення механізмів участі на основі отриманих даних.

Отже, організаційно-правові аспекти участі громадян у прийнятті управлінських рішень визначаються різноманітними законодавчими актами та організаційними практиками, що регулюють взаємодію між громадянами та владними структурами.

Система законів та положень визначає правові рамки, в межах яких громадяни можуть здійснювати свої права на участь у владних процесах. Зокрема, в Україні існують законодавчі акти, що регулюють права та обов'язки громадян у процесі участі, такі як Конституція України, Закони України “Про звернення громадян”, “Про місцеве самоврядування в Україні”, “Про запобігання корупції”, “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”, “Про громадські об'єднання” та інші, “Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки” тощо.

На міжнародному рівні участь громадян регулюється такими нормативно-правовими актами, як “Європейська хартія місцевого самоврядування”, “Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в прийнятті рішень та доступ до правосуддя в справах, що стосуються навколишнього середовища”, “Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод” тощо.

Зазначені організаційно-правові аспекти підтримують розвиток громадянського суспільства, підвищують рівень довіри громадян до органів

влади, сприяють залученню громадян до прийняття важливих рішень та підвищенні відповідальності влади перед громадянами. Урахування цих аспектів становить важливий крок у роботі над покращенням взаємодії громадян та влади для досягнення спільних цілей та побудови відкритого, демократичного суспільства.

1.3. Забезпечення участі громадян в управлінському процесі: принципи та сучасні тенденції

Участь громадян у прийнятті управлінських рішень не лише визначається організаційно-правовими аспектами, але й ґрунтується на принципах та піддається впливу сучасних тенденцій. Участь громадян є фундаментом демократичного суспільства, що визначається необхідністю активної взаємодії між громадянами та державними інститутами, а також є ключовим фактором для забезпечення справедливості, легітимності та ефективності управління.

У сучасних умовах, де кожен громадянин має потенціал бути активним учасником управлінських процесів, принципи та тенденції участі громадян в управлінському процесі набувають особливої актуальності. Розуміння принципів, які лежать в основі участі громадян, а також вивчення сучасних тенденцій в цьому напрямку визначає перспективи розвитку суспільства та зміцнення демократичних цінностей. Зміни в глобальному політичному устрої, розвиток цифрових технологій та акцент на принципах демократії визначають нові аспекти участі громадян в управлінні.

Принципи громадянської участі базуються на загальноприйнятих принципах демократії та прав людини, які визначені в ряді міжнародних документів і конвенцій. Одним із основоположних документів в цьому контексті є Всесвітня декларація прав людини. Це історичний документ, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. Декларація складається з 30 статей, які визначають основні права та свободи, які має кожна людина.

Всесвітня декларація прав людини визнає, що всі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах. Серед ключових положень декларації, які стосуються громадянської участі, варто відзначити наступні:

- Стаття 19. Кожен має право на свободу вираження своєї думки шляхом слова, письма та друку, а також за допомогою інших засобів виразності.
- Стаття 20. Кожен має право на свободу мирних зборів та об'єднань.
- Стаття 21. Кожен має право брати участь у владі своєї країни, безпосередньо чи через вільно обрані представницькі органи [60].

Наведені у декларації статті визнають не лише право на вільне вираження своєї думки та свободу об'єднання, але й активну участь громадян у владі та управлінні справами їх країни. Ці принципи визначають базові права, які лежать в основі громадянської участі та демократії.

Європейська хартія місцевого самоврядування, прийнята в рамках Ради Європи у 1985 році, є ключовим документом, який регулює принципи та засади місцевого самоврядування в Європі. Щодо принципів громадянської участі на місцевому рівні, Європейська хартія місцевого самоврядування визначає:

- право громадян на участь в управлінні: хартія визнає, що громадяни повинні мати можливість брати участь в управлінні місцевими справами, що дозволяє їм впливати на прийняття рішень на місцевому рівні;
- механізми громадської участі: хартія визначає, що місцеві органи влади повинні сприяти активній участі громадян в прийнятті рішень, зокрема через консультації, публічні слухання та інші механізми участі;
- прозорість та доступ до інформації: хартія наголошує на важливості забезпечення прозорості роботи місцевих органів та доступу громадян до інформації про прийняття рішень;
- розвиток громадянського суспільства: хартія підтримує розвиток громадянського суспільства на місцевому рівні, визнаючи його роль у забезпеченні ефективності та відповідальності влади [59].

Наведені вище принципи сприяють взаємодії між місцевими органами влади та громадянами, розвитку громадянської участі на місцевому рівні, забезпечують громадянам можливість впливати на процес прийняття рішень.

Згідно з “Керівними принципами щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень”, прийнятих Комітетом Міністрів Ради Європи 2017 року, виділені такі ключові принципи, які є основою для забезпечення громадської участі у прийнятті політичних рішень:

1. Принцип взаємоповаги. Взаємоповага між усіма суб’єктами є основою для чесної взаємодії та взаємної довіри. Цей принцип сприяє створенню позитивного та конструктивного середовища для ефективної участі громадян.
2. Принцип поваги до незалежності неурядових організацій. Всі громадські організації повинні користуватися повагою та незалежністю, незалежно від того, чи відповідають їх погляди точці зору органів публічної влади. Це забезпечує різноманітність та об’єктивність в участі різних груп.
3. Принцип поваги до позиції органів публічної влади. Співпраця ґрунтується на повазі до позиції органів публічної влади, які несуть відповідальність та підзвітність за прийняття рішень. Це важливий аспект для забезпечення об’єктивності та ефективності управлінського процесу.
4. Принцип відкритості, прозорості та підзвітності. Ці аспекти в процесі ухвалення рішень грають ключову роль. Вони забезпечують доступ громадян до інформації та сприяють взаємодії між різними учасниками процесу.
5. Принцип оперативності. Взаємний обмін інформацією та зворотній зв’язок між усіма суб’єктами визначають ефективність участі громадян. Забезпечення оперативності дозволяє швидко реагувати на зміни, а також забезпечує вчасне надання відповідей на порушені питання та пропозиції.

6. Принцип недискримінації та інклюзивності. Громадська участь має гарантувати недискримінацію та інклюзивність, забезпечуючи, що участь доступна для всіх верств населення. Сприяючи врахуванню інтересів та потреб уразливих груп, таких як люди похилого віку, люди з інвалідністю та меншини, цей принцип гарантує всебічність участі.
7. Принцип гендерної рівності. Визначає рівноправну участь усіх громадян, незалежно від гендерної приналежності, тобто забезпечення рівних можливостей для жінок та чоловіків.
8. Принцип доступності. Передбачає використання чіткої лексики та різних засобів участі, як офлайн, так і онлайн, на будь-якому пристрої. Забезпечення доступності сприяє участі різних груп громадян та враховує їхні індивідуальні можливості [63, с.2-3].

Щодо українського законодавства, “Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки” містить ряд принципів, які визначають загальний підхід до розвитку громадянського суспільства в Україні. Стратегія базується на наступних принципах:

- самоврядності громадянського суспільства – повага органів влади до права громадян на самоорганізацію, утворення та участь у діяльності інститутів громадянського суспільства;
- рівності можливостей – створення органами влади рівних можливостей для реалізації громадянських прав;
- участі та інклюзивності – створення органами влади умов для рівноправної громадської участі, відсутність перешкод для представлення інтересів тієї чи іншої групи суспільства;
- партнерства – використання можливостей співпраці між органами влади, інститутами громадянського суспільства та бізнесу;
- прозорості та підзвітності – інформація щодо реалізації Стратегії відкрита та підлягає оприлюдненню на офіційних веб-сайтах органів влади, що дає можливість громадянам моніторити та оцінювати

результати її реалізації, а також надавати власні пропозиції щодо удосконалення;

- взаємної відповідальності усіх суб'єктів реалізації Стратегії – докладання зусиль для ефективного виконання завдань Стратегії органами влади та інститутами громадянського суспільства [79].

Ця стратегія є важливим кроком у визначенні шляхів розвитку громадянського суспільства в Україні. Заснована на ключових принципах демократії, прав людини, відкритості, суспільної взаємодії, різноманітності та інновацій, стратегія ставить за мету зміцнення громадянського суспільства як суттєвого чинника соціального прогресу.

Принципи відкритості та прозорості сприяють забезпеченню взаємодії між владою та громадянами, а також сприяють розвитку довіри в суспільстві. Різноманітність та інклюзивність акцентують на важливості врахування різних груп та гарантуванні їхньої участі в прийнятті рішень.

Акцент на інновації та розвиток свідчить про бажання адаптувати громадянське суспільство до сучасних викликів і тенденцій, використовуючи сучасні цифрові технології. На нашу думку, Стратегія є важливим інструментом для створення сприятливого середовища для активної громадянської участі та розвитку суспільства в цілому.

Згідно з Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні” право громадян на участь у місцевому самоврядуванні здійснюється на принципах: народовладдя; колегіальності; законності; виборності; гласності; поєднання місцевих і державних інтересів; всесторонньої самостійності в межах повноважень, визначених законом; підзвітності та відповідальності; державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування; судового захисту [78].

Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" визначає ключові принципи участі громадян у місцевому самоврядуванні, що є фундаментальними для демократичного розвитку та забезпечення прав і свобод мешканців територіальних громад. Ці принципи мають важливе значення для забезпечення ефективного функціонування самоврядування та створюють правову основу для

активної участі громадян у прийнятті рішень. Забезпечення судового захисту прав місцевого самоврядування надає додатковий інструмент для врегулювання спорів та конфліктів, забезпечуючи недоторканість принципів, на яких ґрунтується місцеве самоврядування в Україні.

Отже, аналізуючи принципи громадянської участі з різних джерел можна виокремити кілька ключових аспектів, які об'єднують ці принципи та спрямовані на забезпечення ефективної, справедливої та рівної участі громадян у прийнятті управлінських рішень, а саме: народовладдя, самоврядність, прозорість, підзвітність, оперативність, інклюзивність, доступність, взаємна відповідальність та інші. Принципи становлять основу для існування ефективної системи громадянської участі, спрямованої на розвиток демократичного суспільства та підвищення якості публічного управління.

У контексті стрімкого розвитку технологій, глибоких соціальних змін та викликів, питання забезпечення участі громадян у процесах управління стає ключовим аспектом розвитку суспільства. Сучасні тенденції визначають новий характер взаємодії громадян з органами влади, акцентуючи на інноваційних підходах та глобальних викликах.

Відображенням цього є стрімке впровадження цифрових технологій, розширення форм взаємодії та активне залучення громадян до управлінських процесів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Це робить актуальними різноманітні аспекти, включаючи відкрите урядування, глобалізацію, мережеву взаємодію, розвиток інноваційних інструментів участі тощо.

Однією з ключових сучасних тенденцій є активне використання цифрових технологій для забезпечення участі громадян в управлінському процесі. Електронні платформи, соціальні мережі та мобільні додатки відкривають нові можливості для обміну інформацією та активної участі громадян в управлінні.

За допомогою електронних платформ відбувається реалізація електронних консультацій, де громадяни можуть висловити свої погляди на різні аспекти управління та отримати відповіді від представників органів влади або

громадських форумів – віртуальні площадки для обговорення важливих питань та вираження громадської думки. Використання популярних серед населення соціальних мереж використовується для проведення обговорень, опитувань, голосувань, висловлення громадської думки, взаємної комунікації громадян з органами влади тощо. Мобільні додатки для легкого створення та підпису електронних петицій дозволяють громадянам виражати свою підтримку конкретних ініціатив на місцевому та національному рівні. Мобільні додатки також можуть бути використані для надсилання сповіщень, оновлень та інформації щодо управлінських ініціатив та змін, запису до Центрів надання адміністративних послуг тощо.

Ключовою тенденцією сьогодення, на нашу думку, також є відкрите урядування. Це стратегічний підхід, спрямований на забезпечення прозорості, відкритості та активної участі громадян у прийнятті управлінських рішень. Ця тенденція розвивається завдяки впровадженню нових ініціатив та інструментів для взаємодії між владою та громадянами.

На сьогодні Україна є учасником міжнародної Ініціативи “Партнерство “Відкритий Уряд” (opengovpartnership.org), у рамках якої країни-учасниці розробляють та впроваджують плани дій, спрямовані на розвиток демократії, підвищення відкритості публічного управління, налагодження взаємодії між громадянами та владою [75].

Відкрите урядування забезпечує відкритість і доступність публічних даних для загального користування та аналізу, що дозволяє громадянам моніторити та оцінювати роботу владних органів. Відкрите урядування також включає доступ громадян до інформації про бюджетні видатки, громадський моніторинг яких дозволяє забезпечити ефективне використання ресурсів. Крім того, відкрите урядування забезпечує залучення громадських експертів до аудитів для оцінки різних аспектів роботи органів влади та вдосконалення їхньої діяльності.

Відкрите урядування сприяє створенню механізмів, які роблять процеси управління більш доступними, зрозумілими та відкритими для громадян, тим самим підвищуючи рівень їхньої участі в управлінських рішеннях.

Ще однією сучасною тенденцією забезпечення участі громадян в управлінні є глобалізація та мережева взаємодія. Глобалізація та розвиток мережевих технологій посилюють інтенсивність взаємодії між владою та громадянським суспільством. Це відкриває нові можливості для участі громадян у прийнятті рішень, незалежно від їхнього місця проживання.

Створення глобальних кампаній та петицій через онлайн-платформи дозволяють громадянам об'єднувати зусилля та висловлювати свої погляди з приводу важливих глобальних питань, зокрема, в соціальній, гуманітарній, екологічній сфері тощо.

Одним із прикладів є всеукраїнський сервіс електронних петицій до Президента України (petition.president.gov.ua), де громадяни можуть створювати петиції та збирати підписи для вирішення актуальних питань. Ця ініціатива забезпечує прямий механізм впливу на прийняття управлінських рішень через залучення громадян. На міжнародному рівні можна навести як приклад “Global Citizen” (globalcitizen.org) – платформу, що об'єднує громадян для розв'язання глобальних проблем, таких як екстремальна бідність, голод і нерівність. Організація використовує онлайн-ресурси та масові заходи для мобілізації громадян у всьому світі.

Одним із проявів тенденції глобалізації та мережевої взаємодії є мережеві об'єднання, які спільно працюють над вирішенням конкретних проблем, надаючи громадянам можливість активно впливати на своє середовище. Наприклад, вже згадане вище Партнерство “Відкритий уряд” – глобальне мережеве об'єднання, яке поєднує урядові і громадські організації для спільної роботи над прозорістю, відкритістю та участю громадян. Україна є членом Партнерства і активно залучається до ініціатив, спрямованих на покращення відкритості та участі громадян в управлінні.

Отже, глобалізація створює унікальні можливості для взаємодії громадян на міжнаціональному і національному рівнях, дозволяє їм відчувати свою причетність до вирішення глобальних питань. Мережева взаємодія розширює

простір для активної участі громадян, відкриваючи нові можливості та інструменти у глобальних та місцевих питаннях.

Висновки до Розділу 1

Участь громадян є ключовим елементом демократії, що передбачає активну роль населення у процесах прийняття рішень та формування політики. Це поняття визначається як процес, що охоплює різноманітні форми взаємодії між громадянами та владою на різних етапах ухвалення рішень: від визначення проблеми до оцінки ефективності прийнятих владою рішень.

Організаційно-правове забезпечення участі громадян включає законодавчі та інституційні механізми, які регулюють цей процес. Україна вже розробила ряд законів і стратегій, спрямованих на підвищення участі громадян у владних процесах.

Сучасний світ характеризується розвитком цифрових технологій, що впливає на тенденції участі громадян. Такі тенденції, як відкрите урядування, глобалізація, мережева взаємодія, розвиток інноваційних інструментів, роблять участь громадян більш ефективною та доступною. Важливими принципами участі громадян в управлінні як на державному, так і на міжнародному рівні, є народовладдя, самоврядність, прозорість, підзвітність, оперативність, інклюзивність, доступність, взаємна відповідальність та інші.

Ми визначили теоретичні засади участі громадян, організаційно-правові аспекти, принципи забезпечення участі громадян та сучасні тенденції, що є основою для подальшого дослідження в області участі громадян у прийнятті управлінських рішень, зокрема у контексті впливу цифрових технологій.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ УЧАСТІ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ПРОЦЕСУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ І ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

2.1. Досвід Данії

Аналіз міжнародного досвіду участі та залучення громадян до процесу державного управління і прийняття рішень має важливе значення, адже дозволяє визначити та адаптувати найкращі практики країн-лідерів у цій сфері під український контекст.

Імплементация передового досвіду дозволить Україні прискорити темпи реформ і покращити якість надання публічних послуг. Зокрема, це може сприяти

розширенню доступу до публічної інформації, забезпеченню прозорості у діяльності владних структур і залученню громадян до більш активної участі в управлінських процесах.

Крім того, розуміння досвіду інших країн дозволяє уникнути помилок та швидше впроваджувати інновації у сферу електронного урядування та участі громадян в управлінні. Врахування найкращих практик може допомогти збільшити активність громадян у прийнятті управлінських рішень та розвитку громадських ініціатив.

У розвинених країнах існують різноманітні механізми, що сприяють громадській участі у прийнятті управлінських рішень. Наприклад, у країнах Європейського Союзу, таких як Німеччина чи Швеція, діє система громадських рад та комітетів, які консультують уряд та інші публічні органи у процесі прийняття стратегічних рішень. У Данії реалізується модель партнерства між громадськістю та владою, що передбачає активну участь громадян у формуванні політики та обговоренні ключових питань.

Данія, яка відома своєю демократією та високим рівнем громадської участі, володіє раціональними та інноваційними механізмами для взаємодії з громадянами у процесі управління. Розгляд данського досвіду дозволяє краще зрозуміти, як ефективно може функціонувати система громадської участі в розвинених країнах.

Однією з ключових особливостей данського підходу є модель партнерства між громадськістю та владою. Уряд Данії визнає важливість активної участі громадян у формуванні політики та вирішенні ключових питань. Це досягається через створення різноманітних форумів, таких як громадські ради та комітети, які забезпечують представництво інтересів різних груп населення.

Данська модель державно-приватного партнерства характеризується відкритістю та високим рівнем довіри та спрямована на використання сильних сторін як державного, так і приватного секторів. Державний сектор забезпечує амбітні довгострокові цілі та стабільні умови, а приватний сектор забезпечує

інновації, рішення та інвестиції, необхідні для досягнення поставлених цілей [50].

Крім того, Данія, як і Україна, бере участь у міжнародному партнерстві “Відкритий уряд” (opengovpartnership.org) і є його членом з 2011 року. Це міжнародне партнерство, метою якого є сприяння належному врядуванню, зміцнення демократії та використання цифрових технологій для покращення суспільства.

У рамках участі в партнерстві “Відкритий уряд” Агентство цифровізації Данії координує дворічні національні плани дій у тісній співпраці з міністерствами, регіонами та муніципалітетами. Однак багато ініціатив, які спрямовані на сприяння участі громадян і діяльності відкритого уряду, здійснюються на місцевому рівні в окремому міністерстві або в окремому регіоні чи муніципалітеті, не будучи частиною плану дій. Усі зацікавлені сторони можуть бути проінформовані та залучені до підготовки планів дій та їх оцінки. Щоб забезпечити якомога більш відкритий процес, кожен громадянин Данії може внести пункти до порядку денного.

На міжнародному рівні Данія відома як відкрита країна з низьким рівнем корупції. У “Індексі сприйняття корупції 2022” Данія посідає перше місце як найменш корумпована країна у світі [8]. У 2021 році Данія була на спільному першому місці в “Індексі сприйняття корупції 2021” разом з Фінляндією та Новою Зеландією [7].

Серед інших міжнародних співробітництв Данії у сфері участі громадян – Конференція про майбутнє Європи (Conference on the Future of Europe, CoFoE). Це ініціатива, яка стартувала в 2021 році і призначена для обговорення майбутнього Європейського Союзу, включаючи роль громадян у цьому процесі.

Конференція про майбутнє Європи, безумовно, найбільший у світі експеримент із залучення громадян. Метою конференції є залучення громадян Європейського Союзу до діалогу щодо майбутнього: обговорення та обґрунтування ідей щодо реформ та покращень у різних аспектах функціонування ЄС. Конференція надає форум для відкритого діалогу та обміну

ідеями між громадянами, представниками громадянського суспільства, політиками та іншими учасниками. Це може включати обговорення питань управління, демократії та інших аспектів участі громадян. Загалом, цей захід спрямований на вдосконалення управління та участі громадян у справах ЄС.

Після участі в організації конференції Данська технологічна рада тепер є частиною наступного кроку на шляху до демократії участі, а саме Європейських громадських груп. Данська технологічна рада бере участь в організації тематичних панелей, а також сприяє проведенню зустрічей між учасниками [18].

На практиці громадські групи працюють наступним чином: кожна група складається зі 150 випадково вибраних жителів ЄС, з усіх 27 держав-членів, в тому числі і Данії, які представляють різноманіття європейського населення. Їм пропонується обговорити питання та виклики, пов'язані з темою панелі, і запропонувати, які дії повинні бути вжиті ЄС або державами-членами. На основі роботи панелей будуть зроблені остаточні рекомендації, які Європейська комісія врахує під час визначення своєї політики та законодавчих ініціатив [18].

Данська рада з технологій запроваджує багато інших проєктів, які будують взаємозв'язок між громадянами, експертами, зацікавленими сторонами та особами, які приймають рішення. Метою проєктів є знайти рішення складних суспільних проблем шляхом залучення громадян. Наприклад, проєкт HORIZON 2020 “Інклюзивна наука та європейські демократії” (ISEED) досліджує можливості та обмеження для участі громадян у політичних процесах, інноваційне партнерство, громадянську науку та залучення експертів до процесу прийняття рішень [31].

Або, як приклад, проєкт RRI-LEADERS про те, як дослідження та інновації застосовуються в процесі прийняття регіональних і муніципальних рішень. Завдяки проєкту муніципалітети та регіони-учасники готують конкретний план дій для впровадження нових ініціатив у своїх пріоритетних сферах політики, які включають зелений перехід, сталий розвиток міст, а також безробіття серед молоді та підприємництво. План дій проєкту приносить користь громадянам

відповідної місцевої громади через процеси залучення громадян у муніципалітетах та регіоні [42].

Уряд Данії визнає, що участь громадян необхідна для справжніх змін та інновацій. Відповідальні органи влади розробили численні процеси та методи участі, зокрема Каталог дій у Engage2020 (проект, який займається дослідженнями, інноваціями та пов'язаною діяльністю щодо того, як члени суспільства залучені сьогодні, і як вони можуть бути залучені в майбутньому), що дозволяє керувати процесом у різних контекстах, а саме об'єднання громадян і заохочення їх до обговорення та прийняття найкращих рішень [43].

Серед методів участі в Данії можна виділити наступні:

1. Громадянський саміт. Він дозволяє особам, які приймають рішення, тестувати варіанти політики на репрезентативній вибірці населення. Політики отримують чіткі відповіді та доручення приймати жорсткі або делікатні рішення від громадян-учасників.
2. Бюджет участі. Це орієнтована на результат форма зустрічі, яка дає громадянам демократичну можливість прийти зі своїми рекомендаціями до муніципального бюджету, тоді як політики отримують більш обґрунтовану та життєздатну основу для прийняття рішень.
3. Залучення громадян онлайн. Цей метод дає змогу охопити багато громадян одночасно, щоб отримати консультації та залучити їх до планування та розробки політичних програм.
4. Відкритий простір. Це метод, який використовується як у великих, так і в малих групах, де учасники обговорюють важливі та складні питання, що впливають на майбутнє. Кожен учасник своєю індивідуальною компетентністю та креативністю буде сприяти безпосередньому впливу на кінцевий результат.
5. Сценарний практикум. Цей метод охоплює три фази: критика, бачення та виконання. Сценарій семінару базується на сценаріях майбутнього

розвитку в межах конкретної сфери чи теми, сценарії сформульовані заздалегідь [43].

Отже, розглядаючи данську модель партнерства, проекти та методи участі та залучення громадян в Данії, можна визначити, що ефективна участь базується на розширенні можливостей громадян взаємодіяти з державними органами та приймати участь у прийнятті управлінських рішень. Один із ключових чинників, який дозволяє реалізовувати цей принцип, – це електронне урядування та цифровізація державного сектору.

Данія займає лідируючі позиції майже в усіх звітах та опитуваннях щодо цифровізації державного сектору. Данія займає перше місце в рейтингу електронного уряду ООН [10]. Станом на 2022 рік країна має найвищий рівень використання цифрових послуг у ЄС і один із найвищих рівнів задоволеності громадян державними послугами у світі. Данія є прикладом успіху цифрової трансформації державного сектору.

Те, що Данія стала найбільш цифровізованою країною в світі, також пояснюється високим рівнем участі державного сектору в житті громадян. Наприклад, використання цифрових інструментів у спілкуванні між громадянами та урядом стало обов'язковим, а кілька цифрових програм самообслуговування отримали майже загальне поширення.

Кожен громадянин Данії має захищений цифровий ключ під назвою “MitID” (раніше NemID). За допомогою єдиного цифрового ключа громадянин може безпечно отримати доступ до більш ніж сотні різних державних послуг, а також різноманітних приватних послуг (від запису дітей до дитячого садка до оплати рахунків через приватний банкінг) [49].

Це свідчить про успішну інтеграцію цифрових технологій у систему управління та обслуговування громадян Данії, а також сприяє зручності та ефективності взаємодії громадян з урядовими та комерційними структурами. Єдиною цифровою ідентифікацією спрощено бюрократичні процеси, що дозволяє громадянам ефективно та швидко взаємодіяти з різними інстанціями та організаціями.

Також в Данії є захищена цифрова поштова скринька Digital Post, яка дає державним установам і органам влади можливість безпечно та надійно спілкуватися з громадянами та підприємствами. Цифровою поштою користуються 94% населення Данії, з яких 92% відчують себе в безпеці, спілкуючись з владою через платформу. Як і в усіх державних службах Данії, жителі використовують свій єдиний цифровий ключ для доступу до пошти [44].

Портал державних послуг Данії borger.dk – це загальний публічний портал, який працює та розвивається у співпраці між державою, регіонами та муніципалітетами. Портал забезпечує доступ до органів самообслуговування та інформації про громадський сектор в одному місці. Майже кожен з багатьох державних послуг можна виконати онлайн.

Варто зазначити, що ідея створення єдиного громадянського порталу базується на аналізі дослідження проведеного у 2005 році, де було виявлено, що існує занадто широкий спектр веб-сайтів державних органів. Тому було прийняте рішення створити єдиний портал для громадян, об'єднавши усі державні послуги в одному місці [22].

Аналогом електронних петицій в Данії є пропозиція громадянина [4]. На цій сторінці можна створювати, переглядати та підтримувати пропозиції громадян щодо того, що варто змінити в законодавстві чи суспільстві. Скористатися сервісом може кожен, хто має право голосу на загальних виборах в Данії. Схема пропозицій громадян була запроваджена як пробна в січні 2018 року та стала постійною вже навесні 2019 року [4].

Пропозиція громадянина, як правило, містить повідомлення та бажання щодо здійснення політичної ініціативи в певній місцевості. Для того, щоб пропозиція була розглянута Фолькетингом (парламент Данії), вона має набрати 50000 підписів протягом 180 днів. В переважній більшості випадків політики голосуватимуть за прийняття пропозиції, але в деяких випадках вона може бути відхилена, внаслідок чого подається політичний звіт з поясненням. Зрештою, це означає, що пропозиції громадян можуть допомогти сформувати данське законодавство та вплинути на нього.

Також варта уваги цифрова інклюзія в Данії. Більшість громадян комфортно користуються цифровими технологіями. Однак деякі з них стикаються з проблемою цифровізації суспільства з різних причин, наприклад, через інвалідність, відсутність цифрових навичок або відсутність знань про організацію державного сектора. Таким чином, цим громадянам потрібна допомога в цифровому спілкуванні з органами державної влади. Агентство цифровізації вживає спеціальних заходів для того, щоб цифрові послуги були доступними, а саме: дослідження та аналіз проблем, співпраця із стейкхолдерами, видання посібників для цифрових рішень і створення освітніх матеріалів для громадян.

Крім того, Агентство цифровізації сприяє створенню національної “Мережі цифрової інклюзії”. Метою мережі є підтримка та покращення знань тих громадян, яким важко дається цифрове спілкування з державними органами. Мережа цифрової інклюзії була створена в 2015 році після того, як цифрове спілкування з державними органами стало обов’язковим. Сьогодні мережа складається з приблизно 90 організацій, що працюють з громадянами, які стикаються з труднощами в цифровому житті [38].

У 2023 році було створено нову мережу, орієнтовану на органи влади – так звану “Урядову мережу цифрової інклюзії”. Мережа складається з 70 різних органів влади, починаючи від центральних урядових департаментів і закінчуючи регіональними урядами та муніципалітетами. Основною метою Урядової мережі цифрової інклюзії є посилення обміну знаннями та досвідом щодо цифрової інклюзії між органами влади [13].

Крім Агентства цифровізації питаннями залучення громадян до управління займається Данська технологічна рада. Це некомерційна корпоративна організація, місією якої є розвиток суспільства, який формується завдяки інформаційній та перспективній співпраці між громадянами, експертами, зацікавленими сторонами та особами, які приймають рішення. Робота ради зосереджена на технологічній оцінці та прогнозуванні, залученні громадськості, дослідженнях та інноваціях в цій сфері.

Данська технологічна рада розробила методологію World Wide Views для залучення громадян у всьому світі та скоординувала її впровадження, щоб сприяти участі громадян у прийнятті рішень ООН щодо глобальних кліматичних проблем. На національному рівні рада проводить аналіз, спрощує процеси та комунікує на теми, пов'язані з проблемами суспільства та сучасними технологіями. А також допомагає організаціям реалізувати участь громадян і різні форми залучення широкого кола учасників. На міжнародному рівні діяльність здебільшого пов'язана з рамковими програмами ЄС щодо досліджень та інновацій, координацією проєктів ЄС тощо [43].

Отже, дослідження міжнародного досвіду участі та залучення громадян у процеси державного управління, зокрема аналіз Данії, свідчить про важливість цифровізації та електронного урядування для підвищення рівня активності громадян у прийнятті управлінських рішень. Крім того, важливим аспектом є створення чи призначення відповідальних органів влади та некомерційних організацій, діяльність яких буде спрямована на забезпечення участі громадян в процесах прийняття управлінських рішень, розробку механізмів участі громадян в управлінні, розповсюдження інформації щодо можливостей участі тощо.

Досвід Данії вказує на успішну модель інтеграції цифрових інструментів у взаємодію з громадянами, забезпечуючи їхню активну участь у процесах управління та прийняття рішень. Тому цей досвід може слугувати прикладом для інших країн, які прагнуть розвивати електронне урядування задля залучення громадян до процесу прийняття управлінських рішень.

Проте варто зазначити, що цей успіх не є випадковим. Понад два десятиліття Данія ставила чіткі цілі цифровізації та дотримувалася їх. Вони фінансували цифрові інновації, заохочували впровадження цифрових послуг за допомогою законодавства, навчали громадян і брали участь у державно-приватному партнерстві для створення широкого спектру ефективних і інтегрованих цифрових державних послуг.

2.2. Досвід Естонії

Зростання використання цифрових технологій сприяє розвитку громадської участі у світі. Країни, які впроваджують електронні системи петицій, голосування чи платформи для обговорення громадських ініціатив, надають громадянам ефективний механізм взаємодії з владою. В Естонії, зокрема, залучення громадян в управлінські процеси визначається широкомасштабною цифровізацією та впровадженням електронного урядування.

Естонія є прикладом передової країни у використанні електронного урядування для забезпечення участі громадян у процесі прийняття управлінських рішень. Застосування цифрових технологій значно підвищує взаємодію громадян з урядовими структурами та ефективність управління.

Естонський досвід відзначається високим рівнем цифрового доступу до державних послуг, електронними ідентифікаційними картками, електронним голосуванням та іншими інноваційними практиками, які сприяють активізації громадянської участі у владних процесах. Естонія є прикладом, як цифрові технології можуть зробити державні служби більш доступними та ефективними.

Аналіз досвіду Естонії надасть унікальну можливість вивчення конкретних механізмів, які дозволяють забезпечити високий рівень участі громадян у прийнятті управлінських рішень з можливістю подальшої імплементації цих механізмів в український контекст.

Одним з перших кроків у цифровізації державного сектору і широкому залученню громадян до управління стала система електронної ідентифікації, яку уряд Естонії впровадив у 2002 році. Електронна ідентифікація дозволяє громадянам отримати доступ до широкого спектру електронних послуг та підтверджувати свою особу в інтернеті. Ця система базується на електронних ідентифікаційних картках та мобільних додатках. Станом на зараз 98% естонців мають ID-картку, а цифрові підписи економлять 2% ВВП країни щорічно [47].

Як наслідок, сьогодні Естонія має найрозвиненішу національну систему ідентифікаційних карток у світі. Усі естонці, де б вони не проживали, мають державне цифрове посвідчення особи у вигляді ID-картки з цифровим підписом. Ця система ідентифікації, яка називається eID, є наріжним каменем електронної держави. Громадяни Естонії використовують свої електронні ідентифікатори для оплати рахунків, голосування онлайн, підписання контрактів, покупок, доступу до інформації про своє здоров'я та багато іншого. Це формує основу для безпечного доступу до електронних сервісів [32].

Естонці можуть використовувати свою електронну ідентифікацію через державне посвідчення особи чи ID-картку, використовуючи Mobile-ID на своїх смартфонах або додаток Smart-ID. Естонія також пропонує інноваційну програму під назвою e-Residency для всіх, хто хоче стати електронним резидентом Естонії та отримати доступ до її різноманітних цифрових послуг, незалежно від громадянства чи місця проживання. Це, в свою чергу, розширює коло осіб, які можуть бути залучені до процесу прийняття управлінських рішень [32].

Варто зазначити, що у 2014 році Естонія була першою країною у світі, яка запустила програму електронного резидентства, щоб реалізувати свої амбіції щодо створення цифрового суспільства без меж для громадян усього світу. Програма надає власникам e-Residency транснаціональну цифрову ідентифікацію. Ця ідентифікація дає їм доступ до платформи, побудованої на залученні, легітимності та прозорості [20].

Завдяки безпечній, зручній і гнучкій цифровій інфраструктурі країна досягла безпрецедентного рівня прозорості в управлінні та створила широку довіру до цифровізації. Це стало можливим, зокрема, завдяки інноваційним рішенням, таким як Government Cloud – урядове хмарне сховище, яке було розроблено відповідно до національного стандарту безпеки ISKE. Хмарне сховище забезпечує більшу гнучкість у наданні державними установами електронних послуг мешканцям та резидентам, а особисті дані громадян зберігаються з дотриманням конфіденційності та цілісності [29].

Крім того, Естонія володіє серверними ресурсами за межами своїх кордонів. Data Embassy – це розширення естонської урядової хмари, що означає, що держава володіє серверними ресурсами за межами своїх територіальних кордонів. Посольство даних розташоване у Люксембурзі і має найвищий рівень безпеки для засобів обробки даних Tier 4. Технологія Blockchain дозволяє забезпечити цифрову безперервність естонської державності в найгірших сценаріях, таких як системні збої або зовнішні кібератаки [9].

Важливу роль у забезпеченні цифрової інфраструктури країни відіграє X-Road – програмне забезпечення з відкритим кодом, яке забезпечує уніфікований та безпечний обмін даними між організаціями приватного та державного секторів. Для забезпечення безпечної передачі всі вихідні дані мають цифровий підпис і шифрування, а всі вхідні дані перевіряються та реєструються. Громадяни можуть бути впевнені в тому, що їхні дані обробляються за високими стандартами безпеки [53].

Крім того, X-Road дозволяє реалізацію різноманітних електронних сервісів, які спрощують взаємодію громадян з урядовими установами. Наприклад, громадяни можуть здійснювати онлайн-звернення, подавати електронні заяви та користуватися електронними послугами без зайвих бюрократичних ускладнень. X-Road позитивно впливає на участь громадян в управлінських процесах, створюючи ефективну та безпечну цифрову інфраструктуру, яка сприяє взаємодії громадян з державою через різноманітні цифрові канали.

В цілому, ці технології є ключовими складовими цифрової інфраструктури Естонії, адже створюють надійну та ефективну систему, яка сприяє взаємодії громадян з державою через різноманітні цифрові канали, забезпечуючи безпеку та доступність електронних послуг.

Наступним аспектом, який важливо врахувати у контексті цифрової трансформації та участі громадян в Естонії є електронне голосування. У 2005 році Естонія стала першою країною в історії, яка запропонувала голосування через Інтернет на загальнонаціональних виборах.

i-Voting – це унікальне рішення, яке залучає громадян до процесу управління і прийняття рішень. Ця система дозволяє виборцям голосувати з будь-якого місця, єдиною умовою є наявність підключення до мережі Інтернет. Виборець входить у систему за допомогою вже описаного вище електронного посвідчення особи та бере участь у голосуванні [19].

Варто зазначити, що i-Voting стало можливим лише завдяки тому, що переважна більшість людей в Естонії мають доступ до безпечної цифрової ідентифікації. Як результат, станом на 2023 рік 51% виборців віддали перевагу інтернет-голосуванню на місцевих, парламентських і європейських виборах [23].

Крім того, цей підхід може сприяти збільшенню участі громадян у виборчих процесах. Зокрема серед тих, хто має обмежений доступ до традиційних методів голосування як, наприклад, люди з інвалідністю. Ще однією перевагою електронного голосування над традиційним є те, що перше значно дешевше і допомагає зекономити бюджетні кошти. Згідно з інформаційним бюлетенем щодо електронного голосування за 2023 рік, вартість i-Vote становить близько 2,3 € за голос, а паперове голосування коштує трохи більше 4 € [23].

Електронне голосування є лише частиною широкого концепту електронної демократії в Естонії, який охоплює різні аспекти використання інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення ефективності демократичних процесів та залучення громадян до управління.

Крім електронного голосування, Естонія має й інші інструменти електронної демократії. Інформаційна система законопроектів (EIS) – це робоче середовище, де документи узгоджуються між інституціями, подаються до уряду та Рійгікогу (парламент), а також відбуваються публічні консультації з громадянами. Через даний сервіс кожен бажаючий може спостерігати за опрацюванням проєктів, знаходити документи в інформаційній системі за допомогою пошуку, брати участь у публічних консультаціях та подавати зауваження до документа, що погоджується [3].

Інформаційна система законопроектів є однією з інноваційних та технологічно продуктивних ініціатив, спрямованих на поліпшення

демократичних процесів та залучення громадян до управління. Система полегшує створення, обговорення та впровадження законопроектів для усіх зацікавлених сторін, а також дозволяє учасникам ділитися своїми думками в електронному форматі та брати безпосередню участь у процесі прийняття управлінських рішень.

Наступним інструментом електронної демократії в Естонії є VOLIS – система процедур місцевої демократії. За допомогою сервісу можна проводити електронні та віртуальні сесії та зустрічі, залучати населення до процесів прийняття рішень муніципалітетом. Ця система використовується також для забезпечення електронного голосування на місцевому рівні та підрахунку результатів виборів. VOLIS є ключовим компонентом естонської системи місцевих виборів та важливим інструментом для забезпечення участі громадян у виборчих процесах. Наприклад, це може бути голосування щодо зміни ліній поділу населених пунктів, будівництва дитячого майданчика чи школи, встановлення пам'ятника чи зупинки громадського транспорту. VOLIS покликана ділитися з громадськістю усією інформацією щодо прийняття рішень на місцях, заохочувати людей брати участь у цих процесах [34].

Також в Естонії є платформа громадянської ініціативи Rahvaalgatus.ee, яка дозволяє писати пропозиції, проводити обговорення, складати та надсилати підписані цифровим підписом колективні звернення до парламенту Естонії та місцевих органів влади.

Платформа громадянської ініціативи об'єднує громадян, парламент та органи місцевого самоврядування. Це дозволяє людям зручно реалізувати своє право подавати колективні звернення, роблячи процеси прийняття політичних рішень більш прозорими, а діалог більш відкритим. Громадяни можуть подавати свої ініціативи на платформі, висуваючи конкретні пропозиції або ідеї щодо поліпшення суспільства, законодавства чи вирішення місцевих проблем. Колективне звернення, надіслане до парламенту, має містити щонайменше 1000 підписів громадян Естонії віком від 16 років. Для місцевого рівня колективне

звернення має зібрати підписи не менше 1% від його зареєстрованого населення [17].

Результати підтримки колективних звернень, а також всі обговорення на платформі громадянської ініціативи, є відкритими та доступними громадськості, що підвищує прозорість у процесі прийняття рішень.

Наразі це найбільш використовуваний цифровий канал участі в Естонії. У 2023 році через [Rahvaalgatus.ee](https://rahvaalgatus.ee) було зібрано більше електронних голосів, ніж на загальних виборах того ж року. Це були перші вибори в Естонії, де більше половини голосів було віддано онлайн. Платформа відіграє вирішальну роль у приверненні уваги до питань, які потребують глибокого обговорення як на державному, так і на місцевому рівнях [24].

Важливим механізмом залучення громадян до процесу прийняття управлінських рішень є навчання цифрової грамотності. Зусилля Естонії щодо використання технологій для викладання та навчання почалися в 1990-х роках з амбітної програми *Tiger Leap*, спрямованої на розбудову технологічної інфраструктури шкіл, зокрема надання доступу до Інтернету та комп'ютерів для всіх шкіл [30].

В Естонії цифрова грамотність є важливою складовою освітньої системи, тому на державному рівні існують конкретні ініціативи та програми для її розвитку. Однією з них є “Стратегія навчання впродовж життя 2020”, яка передбачає розвиток цифрової компетенції, контенту та платформ, які допомагають покращити доступність, різноманітність та ефективність освіти. Документ визначає ключові аспекти цифрової грамотності та способи її реалізації в шкільній та позашкільній освіті.

Окрім викладання знань і навичок у цифровій сфері, естонська освіта широко використовує численні інтелектуальні рішення: цифрові бази даних, цифрові підручники, електронні навчальні матеріали, цифрові щоденники учнів, цифрові оцінки, не кажучи вже про різноманітні додатки та програми [30].

Ці ініціативи спрямовані на те, щоб гарантувати, що молодше покоління буде вміло користуватися інформаційно-комунікаційними технологіями та

матиме необхідні навички для ефективного функціонування у цифровому суспільстві. Зокрема, успішно користуватися інструментами електронної демократії та брати участь у прийнятті управлінських рішень в майбутньому.

Отже, аналіз участі та залучення громадян в управлінські процеси в Естонії свідчить про високий рівень розвитку інформаційного суспільства та активного впровадження цифрових технологій у сферу державного управління. Досвід Естонії у використанні цифрових технологій для забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень є успішним і визнаним на міжнародному рівні.

Інструменти, такі як електронне голосування, електронна ідентифікація, інформаційна система законопроектів, колективні звернення та інші, дозволяють громадянам ефективно співпрацювати з урядом та сприяють участі громадян у прийнятті управлінських рішень. Інноваційні технології, такі як Урядове хмарне сховище, Посольство даних та X-Road забезпечують надійність електронної демократії та захист конфіденційної інформації громадян. Система освіти та навчання цифрової грамотності визначаються ключовими факторами для забезпечення ефективної участі громадян в управлінні.

Завдяки комплексному підходу в Естонії розвинулося інформаційне суспільство високого рівня, що робить країну прикладом для наслідування у впровадженні подібних підходів в інших країнах, які прагнуть розвитку громадянського суспільства та активної участі громадян в управлінських процесах.

2.3. Досвід Фінляндії

Фінляндія визначається як одна з провідних країн у галузі цифрової трансформації та залучення громадян до управління. Згідно звітів ООН у 2022 році Фінляндія займає друге місце за Індексом розвитку електронного урядування та шосте за Індексом електронної участі [10].

За результатами Індексу цифрової економіки та суспільства (DESI), який щороку відстежує цифрову ефективність Європи та досягнутий прогрес у цій сфері, 2022 року Фінляндія лідирує у базових цифрових навичках і постійно займає перше місце в цифровізації державного сектора [26]. Завдяки своєму інноваційному підходу, високорозвиненій цифровій інфраструктурі та успіху у впровадженні цифрових ініціатив Фінляндія стала прикладом для інших країн, які прагнуть розвивати громадянську участь.

У фінській демократії Конституція гарантує свободу особи брати участь і впливати на розвиток суспільства та середовища проживання. Конституція Фінляндії гарантує громадянам право вільно виражати свої думки та брати участь в управлінських рішеннях через різноманітні механізми, включаючи вибори та консультації [48].

Громадянська участь, визначена в Конституції, також має вплив на процес законотворення. Залучення громадян у формуванні нових законів та стратегій є важливою частиною демократичного процесу у Фінляндії. Законодавство щодо участі та виборів готує Міністерство юстиції [33].

У представницькій демократії влада надається представникам, обраним громадськістю. У цій моделі демократія є переважно інструментом прийняття рішень, тоді як у демократії участі активна та відкрита участь громадян є фундаментальною для прийняття рішень [33].

Фінляндія відзначається активною громадянською участю у процесах прийняття рішень. Ініціативи громадян, спрямовані на зміни в законодавстві, відіграють значущу роль у формуванні суспільного добробуту. Громадяни можуть вносити пропозиції до законодавства через законодавчі ініціативи. Цей механізм дозволяє громадянам активно впливати на створення нових законів, а також зміни чи скасування чинного законодавства.

Громадяни можуть впливати на різні етапи розробки законодавчих актів через відповідні онлайн-сервіси, розроблені Міністерством юстиції:

- [Kansalaisaloite.fi](https://kansalaisaloite.fi). – онлайн-сервіс для ініціативного етапу розробки законодавчих актів, тобто подання ініціативи;

- Otakantaa.fi та Lausuntopalvelu.fi. – онлайн-сервіси для підготовчого та базового етапів складання, тобто обговорення та оцінка ініціатив;
- Lausuntopalvelu.fi – онлайн-сервіс, який реалізує процедуру запитів і надання висновків.

Поправка до Конституції, яка дозволяє подавати ініціативи громадян до парламенту, набула чинності 1 березня 2012 року. Громадянська ініціатива має бути подана у формі законопроекту та повинна містити запропонований текст закону, а також обмежуватися конкретним питанням і мати обґрунтування. Ініціативу до парламенту щодо прийняття закону мають подати щонайменше 50 000 громадян Фінляндії, які мають право голосу. Підписи мають бути зібрані протягом шести місяців на папері або через мережу Інтернет.

Обов'язковим етапом є перевірка прізвищ та підтвердження кількості затверджених підписів Центром реєстрації населення. Після перевірки Центром реєстрації населення автор ініціативи може подати її на розгляд до парламенту, який обов'язково має розглянути ініціативу і прийняти рішення щодо її затвердження [5].

Метою механізму є заохочення та підтримка громадянської активності та, як наслідок, зміцнення громадянського суспільства, в якому різні верстви населення беруть участь у прийнятті рішень та мають право голосу в суспільстві. Громадянська участь у законодавчому процесі Фінляндії є суттєвим елементом демократичного суспільства, що дозволяє громадянам робити внесок у формування правової системи країни.

Крім громадянської ініціативи щодо законотворчої діяльності є європейська громадянська ініціатива, яка впливає на розробку законодавства ЄС, ініціатива місцевих жителів, яка впливає на місцеву діяльність, та ініціатива щодо організації муніципального референдуму [33].

Система муніципальних ініціатив надає громадянам можливість брати участь у прийнятті рішень на місцевому рівні та вносити пропозиції з певних питань. Крім того, у великій частині муніципалітетів влада активно співпрацює з громадянами через різноманітні консультації та громадські збори. Громадяни

можуть брати участь у різних обговореннях та робочих групах, щоб висловлювати свої погляди на ключові питання.

Муніципальні ініціативи можуть бути пов'язані з різними аспектами, такими як планування міського розвитку, бюджетування, соціальні послуги та інші аспекти місцевого управління. Подати, переглянути вже опубліковані та підтримати муніципальні ініціативи можна через веб-сервіс Kuntalaisaloite.fi.

Ініціативу щодо організації муніципального референдуму можуть подавати громадяни, що становлять не менше 4% жителів муніципалітету, які вже досягли 15-річного віку. У такому випадку рада повинна негайно прийняти рішення про проведення референдуму, про який йдеться в ініціативі [35].

Муніципальна ініціатива є важливим інструментом прямого впливу громадян на місцеву владу в багатьох країнах, включаючи Фінляндію. Цей механізм надає громадянам можливість вносити ідеї, пропозиції та зміни до певних аспектів муніципального управління, таких як розвиток місцевої інфраструктури, соціальні послуги, екологічні питання тощо.

Наступним, але не менш важливим, механізмом участі громадян є вибори і голосування. Національні вибори у Фінляндії включають парламентські, президентські, муніципальні та європейські вибори. Це забезпечує громадянам можливість визначати своїх представників на всіх рівнях влади.

Вартий уваги експеримент з електронним голосуванням, який Фінляндія розпочала у 2005 році, коли Міністерство юстиції окреслило загальні вказівки щодо електронного голосування у трьох меморандумах. Після визначення організаційних моментів, вперше муніципальні електронні вибори були організовані у 2008 році, проте вони мали свої особливості. Виборці мали змогу проголосувати в електронному форматі на виборчих дільницях, можливість проголосувати онлайн не було [21].

Внаслідок проведення електронних виборів Кабінет міністрів постановив, що розвиток електронного голосування на виборчих дільницях не буде продовжено, а натомість буде збережено діючу виборчу систему. Водночас пильну увагу було приділено розвитку електронного голосування на

міжнародних аренах. Згодом робоча група Міністерства юстиції опублікувала свій остаточний звіт про те, що система онлайн-голосування технічно можлива, але не матиме достатньо високого рівня, щоб відповідати, зокрема, вимогам конфіденційності [21].

Фінляндія, аналізуючи досвід країн, які використовують онлайн-голосування, зробила для себе висновки, що онлайн-голосування суттєво не підвищує явку виборців, а також не має технічно-економічного обґрунтування. Тому країна залишається відданою традиційним методам голосування.

Традиційність методів обмежується тільки голосуванням. Щодо надання державних послуг, уряд Фінляндії визнає, що цифрові послуги розширюють можливості для громадян, компаній і корпорацій користуватися державними послугами незалежно від часу та місця. Коли використання цифрових послуг стає більш поширеним, виробництво державних послуг стає більш ефективним, що економить ресурси держави. Основним аспектом є те, що цифрові послуги, які надає держава, мають бути функціональними, простими у використанні та безпечними [14].

За загальний розвиток цифрових послуг державного управління та інтеграцію спільних проєктів розвитку в Фінляндії відповідає Департамент інформаційно-комунікаційних технологій Міністерства фінансів. Це досягається шляхом цифровізації послуг державного сектору, сприяння сумісності між адміністрацією та забезпечення безпеки діяльності органів влади [45].

Фінляндія активно використовує різноманітні цифрові сервіси та платформи для спрощення взаємодії між громадянами та владою, а також для залучення громадян до процесу прийняття управлінських рішень. Основним сервісом, з якого починається участь громадян в Фінляндії, є Demokratia.fi – веб-сайт, що об'єднує різні онлайн-сервіси для демократичної участі та впливу, а також надає актуальну інформацію про етапи прийняття рішень та розробки законів.

Онлайн-сервіс Suomi.fi створений, щоб допомагати громадянам і приватним компаніям у вирішенні повсякденних питань з державними органами.

Це каталог послуг органів влади та послуг загального інтересу, який містить практичні інструкції щодо різних способів використання послуг у кожному з населених пунктів Фінляндії та необхідні контактні дані місцевих органів влади. Suomi.fi також надає інформацію про основні права громадян, участь і громадянську активність, голосування та канали впливу. Сервіс має три розділи електронних послуг, а саме:

1. Повідомлення – це надійний і безпечний спосіб спілкування з органами державної влади та іншими організаціями, які використовують цей сервіс.
2. Електронна авторизація – послуга, за допомогою якої приватні особи, компанії та організації можуть уповноважити когось іншого діяти від їх імені. Така собі електронна довіреність, реквізити якої вносяться до авторизаційного реєстру.
3. Дані – послуга, за допомогою якої громадянин може перевірити, яка інформація про нього записана в різних державних реєстрах. Наприклад, персональні дані в Інформаційній системі населення, Торговий реєстр, право на навчання та інформацію про освіту тощо [51].

Вхід на сервіс відбувається за допомогою e-Identification – це спільна надійна служба ідентифікації електронних послуг державного управління. Електронна ідентифікація дозволяє увійти в електронні служби державного управління у Фінляндії. Після ідентифікації використання електронних послуг є безпечним і конфіденційним [52].

Уряд Фінляндії впровадив систему електронної ідентифікації, що дозволяє громадянам безпечно взаємодіяти з електронними сервісами та забезпечує захист особистої інформації. Система ідентифікації базується на національній електронній картці, відомій як Henkilökortti (ідентифікаційна картка). Ця картка містить особистий код і інші дані, які ідентифікують громадянина. Вона може використовуватися для доступу до різних електронних послуг та аутентифікації особи в онлайн-середовищі.

Система електронної ідентифікації грає ключову роль у забезпеченні безпеки, зручності та доступності державних послуг для громадян Фінляндії. Наприклад, громадяни можуть підписувати документи та онлайн-транзакції, що робить їх юридично визнаними або здійснювати вхід в державні онлайн-платформи.

Крім того, Міністерство фінансів Фінляндії координує програму розробки цифрової ідентифікації. Програма базується, зокрема, на “Стратегії державного управління” та цілях, визначених у цифровому векторі Фінляндії. Серед завдань програми розробка цифрової ідентифікації та модернізація системи персональних ідентифікаційних кодів, розробка європейського додатку електронного гаманця та міжнародне співробітництво в галузі ідентифікації [12].

Програма розробляється спільно з Європейським союзом з метою спрощення користування послугами в державах-членах. Також в планах уряду Фінляндії розробка і запуск додатку для цифрової ідентифікації, який буде запроваджено на рівні з паспортами та посвідченнями особи, та метою якого є покращення здатності громадян керувати власною інформацією.

Влада Фінляндії визнає необхідність участі громадян в процесі підготовки та прийняття управлінських рішень, а також у плануванні та реалізації державних послуг, тому приділяє багато уваги представницьким асоціаціям та громадським організаціям.

Представницькі асоціації частіше за все представляють свої економічні інтереси та ведуть переговори з урядом щодо узгодження цих інтересів. Наприклад, асоціація робітників певного підприємства чи профспілка. Громадські або неурядові організації є структурованим форумом для залучення та участі громадян. Ключовими завданнями таких організацій є вплив на суспільні проблеми та сприяння розробці політики шляхом спрямування потреб і досвіду своїх членів на цей процес [33].

Для обслуговування фінських неурядових організацій та інших зацікавлених сторін існує спеціальний веб-сайт Kansalaisyhteiskunta.fi, який містить базову інформацію про громадянське суспільство країни та висвітлює

актуальні теми та публікації в цій галузі. За допомогою даного веб-сайту можна також зареєструвати свою громадську організацію. На нашу думку, це важливий сервіс для зміцнення демократії, формування громадянського суспільства та взаємодії громадян з державними органами.

Ще одним інструментом участі та залучення громадян в Фінляндії є громадські дебати. Громадські дебати відіграють важливу роль у формуванні публічної думки та прийнятті управлінських рішень в країні. Дискусія між урядом і суспільством є важливою з точки зору політичного впливу і має відбуватися в публічному просторі. Метою публічних дебатів є висвітлення хвилюючих питань та їх направлення в сферу публічного прийняття рішень, зокрема, традиційні медіа та, більш актуальні сьогодні, соціальні медіа [33].

Соціальні медіа відкривають можливості для діалогу та взаємодії між політиками та громадськістю. Крім того, соціальні медіа зміцнюють право громадян поширювати та отримувати інформацію без попереднього втручання сторонніх інстанцій, тобто напряму від представників органів влади.

Громадські дебати охоплюють різні аспекти суспільства, включаючи, економіку, екологію, освіту, соціальну справедливість та інші важливі питання. Громадські дебати відбуваються на відкритих онлайн-платформах, що дозволяє громадянам висловлювати свої думки та обмінюватися ідеями. У муніципалітетах проводяться місцеві громадські дебати, де жителі можуть обговорювати конкретні питання, що стосуються їхнього регіону.

Одним з онлайн-сервісів для громадських дебатів, який сприяє взаємному діалогу та участі громадян, організацій та органів влади, є Otakantaa.fi. Сервіс полегшує вплив та доступ громадян до інформації та підвищує прозорість підготовки та прийняття рішень [41].

Отже, громадські дебати в Фінляндії створюють механізми для відкритої комунікації між урядом та громадянами, що, в свою чергу, сприяє активній громадянській участі у прийнятті управлінських рішень. Уряд Фінляндії активно співпрацює з різними громадськими організаціями та експертами для забезпечення високого рівня обговорення та участі. Проте, як вже було

зазначено, ключову роль у веденні та популяризації громадських дебатів, надаючи платформу для обговорення та інформаційну підтримку, відіграють медіа.

Ще один механізм, за допомогою якого громадяни можуть брати участь у формуванні та розподілі бюджетних ресурсів, – це бюджет участі. В Фінляндії цей процес є важливим компонентом демократії та громадянської участі. Це метод роботи, за якого мешканці залучаються до обговорення, планування та прийняття рішень щодо спільних податкових фондів.

Наприклад, спосіб реалізації бюджету участі в місті Гельсінкі – це онлайн-платформа *Omastadi.hel*, де мешканці можуть створювати ідеї та голосувати за пропозиції для своїх районів. Метою бюджету участі є збільшення можливостей впливу жителів міста на місцеве управління. Завдяки бюджету участі мешканці населеного пункту можуть напряду впливати на те, як місто витрачає частину свого бюджету. Жителі можуть подавати свої пропозиції щодо розвитку Гельсінкі та голосувати за них. Пропозиції, які наберуть найбільшу кількість голосів, будуть реалізовані [40].

Уряд Фінляндії розробив багато навчальних матеріалів, програм, онлайн-курсів щодо участі громадян в процесах управління, механізмів їх залучення тощо. Наприклад, онлайн-сервіс “Демократична освіта та участь” включає в себе професійну підтримку, презентації запрошених доповідачів, онлайн-тренінги, бесіди з експертами та багато іншого. Крім того, сервіс координує та розвиває концепції демократичної освіти серед молоді.

Також однією з ключових ініціатив, що відображає забезпечення участі громадян в управлінських процесах в Фінляндії, є національне опитування “Пульс громадян”. Цей механізм створений для того, щоб відслідковувати та розуміти думки та настрої громадян з питань, що стосуються актуальних подій та політичних рішень. “Пульс громадян” раз на місяць визначає думки громадян щодо різноманітних аспектів суспільного життя та політики. Опитування дозволяє виявляти тенденції та зміни в думках громадян, що є важливим для адаптації стратегій влади до громадської думки [6].

Опитування “Пульс громадян” є важливим інструментом, що сприяє активній громадській участі у формуванні політики та робить процес управління більш відкритим та орієнтованим на потреби громадян Фінляндії.

Ще одним інноваційним рішенням фінської влади є використання штучного інтелекту у сфері надання державних послуг. Уряд Фінляндії запустив Програму штучного інтелекту навесні 2017 року. Однією з основних цілей було створення найкращих у світі державних послуг з використанням рішень штучного інтелекту.

AuroraAI – це рішення для державного сектору, де штучний інтелект допомагає визначити, які особи чи компанії потребують певної послуги. Це інноваційне рішення покращує зв’язок між отримувачами послуг та органами влади, водночас вирішуючи проблему неефективності та марнотратства державних ресурсів [16].

Отже, система громадянської участі в управлінських процесах Фінляндії відзначається різноманітністю та інноваційністю механізмів, а також високорозвиненою цифровою інфраструктурою. Це країна високого рівня розвитку цифрового суспільства, громадяни якої беруть активну участь в прийнятті управлінських рішень, зокрема, це можуть бути громадські ініціативи щодо законотворчої діяльності, муніципальні ініціативи, громадські дебати, бюджет участі тощо.

Електронна ідентифікація та онлайн-сервіси роблять участь громадян у владних процесах більш зручною та ефективною. Прозорість, відкритість та високий рівень довіри дозволяють визначити відносини між владою та громадянством як партнерські.

Таким чином, Фінляндія є прикладом успішного поєднання традиційних принципів демократії з інноваційними технологічними рішеннями, забезпечуючи ефективний та зручний механізм громадянської участі в процесі прийняття управлінських рішень.

Висновки до Розділу 2

Аналіз міжнародного досвіду в галузі участі та залучення громадян до процесу державного управління демонструє важливість і переваги цієї практики для побудови відкритого, демократичного, активного суспільства, а також дозволяє визначити та адаптувати найкращі практики країн-лідерів у цій сфері під український контекст.

Проаналізовані країни визнають громадянське суспільство як ключового учасника в процесах управління та прийняття рішень. Активна участь громадян стимулює відкритість, взаємодію та відповідальність влади перед громадянським суспільством. Країни-лідери у даній сфері прагнуть до постійного вдосконалення механізмів участі громадян, враховуючи сучасні тенденції, нові технології та особливості суспільства.

Данія, Естонія та Фінляндія ефективно використовують цифрові інструменти для спрощення взаємодії між громадянами та органами влади. Електронні сервіси, цифрові ідентифікаційні системи та онлайн-платформи дозволяють громадянам брати активну участь у прийнятті рішень. Залучення громадян супроводжується політикою відкритості та доступності інформації, що забезпечує прозорість дій влади та підвищує рівень довіри громадян до державних інституцій.

З аналізу досвіду Данії та Фінляндії ми зробили висновок, що важливим аспектом є створення або призначення відповідальних органів влади та некомерційних організацій, діяльність яких буде спрямована на забезпечення участі громадян в процесах прийняття управлінських рішень, розробку механізмів участі громадян в управлінні, розповсюдження інформації щодо можливостей участі тощо.

Використання платформ для обговорення та збору думок громадян, таких як опитування “Пульс громадян” в Фінляндії, може стати важливим інструментом для оцінювання настроїв в суспільстві та відстеження думок громадян з метою адаптації політики до їхніх потреб та формування рішень, які

відобразатимуть загальний громадський консенсус. Крім того, такі опитування можуть слугувати індикаторами ефективності та відкритості влади, що важливо для зміцнення довіри громадян.

Отже, забезпечення активної участі та залучення громадян до процесу державного управління, а також використання сучасних цифрових технологій в цих процесах, стають основою сучасної та ефективної демократії. Успішний міжнародний досвід може слугувати прикладом для інших країн, які прагнуть розвивати свої механізми громадянської участі та впроваджувати цифрові інновації у сферу державного управління.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ ГРОМАДЯН У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ

3.1. Огляд існуючих механізмів та інструментів громадської участі в Україні

Сучасний етап розвитку України визначений стрімкими змінами у суспільстві, активна роль громадян у формуванні та впровадженні політики стає ключовим чинником успішного розвитку країни. Однак існуючі механізми та інструменти громадської участі в Україні потребують аналізу та оцінки для їх подальшого удосконалення за допомогою імплементації кращих міжнародних практик.

В Україні в останні роки спостерігається зростання інтересу громадян до участі у прийнятті управлінських рішень. На нашу думку, значним поштовхом для активізації участі громадян у процесі прийняття управлінських рішень стала Революція гідності, яка відбулася у 2013-2014 роках. Цей етап в історії України визначив бажання громадян змінити політичну систему, покликати до влади нових лідерів, а також покласти кінець корупції та неправомірному впливу з боку інших держав.

Після Революції гідності в Україні став відчутний піднесений національний дух, бажання побудувати сучасне, демократичне, проєвропейське суспільство і змінити державну систему управління. У цьому контексті електронне урядування стало однією з ключових стратегій для проведення

реформ та впровадження технологічних інновацій для забезпечення прозорості, ефективності та зручності у взаємодії між громадянами та владою.

Крім цього, розвиток електронного урядування в Україні визначається рядом факторів. Наприклад, Угода про асоціацію України з ЄС. Це асоціювання визначило необхідність узгодження стандартів та практик з європейськими нормами, що включає і сферу громадянської участі. Також поштовхом до розвитку електронного урядування в Україні стала пандемія COVID-19, адже високий попит на онлайн-сервіси під час пандемії підкреслив необхідність та актуальність розвитку електронного урядування.

Зі зміною уряду у 2019 році було прийняте рішення перетворити колишнє Державне агентство з питань електронного урядування на повноцінне Міністерство цифрової трансформації, яке отримало збільшену інституційну спроможність та ширші повноваження. Задекларована мета міністерства – створити найзручнішу цифрову державу у світі, позбавлену бюрократії, повністю безпаперову та без необхідності особистого відвідування державних установ громадянами [82].

У 2020 році було запущено Єдиний портал державних послуг Дія. Це новий рівень взаємодії держави і громадян, який на сьогодні поєднує в собі:

- єдиний портал державних послуг для населення та бізнесу;
- мобільний додаток із доступом до цифрових документів громадян;
- портал з онлайн-курсами із цифрової грамотності Дія.Освіта;
- портал з допомоги малому та середньому бізнесу Дія.Бізнес;
- центри надання адміністративних послуг, які у майбутньому стануть Центрами Дії.
- правовий режим для IT-індустрії Дія.Сіті;
- кваліфікований електронний підпис [56].

Дія відіграє ключову роль у впровадженні та розвитку електронного урядування в Україні. Вона спроектована для забезпечення ефективної взаємодії

між громадянами та владою, полегшення процесів отримання громадянами послуг та інформації в електронному форматі.

Громадянська участь в Україні є важливим аспектом розвитку демократії та взаємодії між громадянами та владою. В українському законодавстві існує безліч законів та інших нормативно-правових актів, які визначають принципи, засади, механізми та інструменти громадянської участі в Україні. Зокрема, Закони України “Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності”, “Про місцеве самоврядування в Україні”, “Про звернення громадян”, “Про запобігання корупції”, “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”, “Про громадські об’єднання”, “Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки”, ратифіковані Україною міжнародні конвенції щодо громадянської участі тощо.

Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” гарантує громадянам право на участь у місцевому самоврядуванні та визначає механізми залучення громадян до прийняття рішень на місцевому рівні. Створення об’єднаних територіальних громад передбачає широкі можливості для громадянської участі в управлінні та вирішенні питань місцевого значення [78].

Законом України “Про звернення громадян” визначаються механізми реалізації громадянської участі, зокрема, порядок подання громадянами петицій та звернень до органів влади. В документі зазначено, що “...Закон забезпечує громадянам України можливості для участі в управлінні державними і громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення” [77].

Закон України “Про звернення громадян” визначає порядок подання та розгляду звернень громадян, включаючи електронні петиції. Закон надає можливість громадянам України та особам без громадянства подавати електронні петиції до Президента України, Верховної Ради України, органу місцевого самоврядування через визначені платформи та веб-сайти. Він також

встановлює механізми реєстрації та обробки електронних петицій в органах влади. У випадку набрання достатньої кількості підписів, петиція підлягати розгляду відповідним органом влади [77].

Крім того, важливим у сфері громадянської участі є Закон України “Про доступ до публічної інформації”, який регулює право громадян на отримання інформації від органів влади. Він був прийнятий з метою забезпечення прозорості та відкритості в діяльності публічних органів, а також сприяння громадському контролю над їхньою роботою [72].

Закон України “Про громадські об'єднання” є ключовим правовим актом, який визначає правовий статус, принципи утворення та функціонування громадських об'єднань в Україні. Закон містить положення, які стосуються механізмів та інструментів громадянської участі в суспільно-політичному житті країни. Зокрема, Стаття 21 декларує право громадських об'єднань на звернення до органів влади, одержання публічної інформації, участь у розробленні проєктів нормативно-правових актів, участь у здійсненні державної регуляторної політики [71].

Метою “Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки”, як вже було зазначено у попередньому розділі, є створення відповідних умов для активізації громадянської ініціативи та самоорганізації суспільства. Стратегія визначає основні напрямки розвитку та можливості громадянської участі, а також конкретні завдання і заходи, спрямовані на формування та підтримку інститутів громадянського суспільства [79].

Стратегія наголошує, що через інститути громадянського суспільства громадянам можуть представляти себе, самоорганізовуватися, захищати власні права та інтереси. Крім того, функціонування інститутів громадянського суспільства є запорукою сталості громадянського суспільства. Основним стратегічним напрямом документу є забезпечення ефективних механізмів участі громадян в управлінських процесах на різних рівнях влади, зокрема, розв'язання місцевих питань [79].

Стратегічне прагнення до ефективних механізмів участі громадян визнається як основна передумова для розвитку відкритого та демократичного суспільства. Це сприяє зміцненню легітимності прийнятих рішень та підвищенню довіри громадян до владних структур. Враховуючи активну участь громадян, влада може краще розуміти реальні потреби суспільства, що сприяє більш ефективному і справедливому управлінню.

Отже, Україна має розвинене законодавство, яке регулює механізми та інструменти участі громадян у державному управлінні та процесі прийняття рішень. Основні документи визначають правові та організаційні рамки для громадських звернень, петицій та інших форм участі громадян в житті держави. Сучасні цифрові технології розширюють можливості громадянської участі, забезпечуючи прозорість та відкритість у взаємодії між владою та суспільством. Однак важливо постійно аналізувати та вдосконалювати ці механізми та інструменти для забезпечення ефективності та відповідності потребам сьогодення.

На сьогодні в Україні є багато механізмів та інструментів участі громадян у процесах прийняття управлінських рішень як на національному, так і на місцевому рівні. Це запит на доступ до публічної інформації, безпосереднє звернення громадян до органів влади, консультації з громадськістю, громадські слухання, громадська ініціатива, електронна петиція, електронне звернення, бюджет участі (громадський бюджет) та інші.

Запит на доступ до публічної інформації – це офіційний запит, який може подати запитувач інформації до органу влади, організації чи установи для отримання конкретної інформації, яка надається у формі відкритих даних і є дозволеною для її подальшого використання та розповсюдження. Процедура подання запиту визначена Законом України “Про доступ до публічної інформації” [72].

Запит на доступ до публічної інформації можна зробити через уніфіковану платформу “Доступ до Правди”, головною метою якої є забезпечення громадянського контролю та участі в управлінських процесах. Для цього

необхідно зайти на сайт, обрати відповідного розпорядника інформації, сформулювати запит за наданою формою, перевірити свою поштову або електронну скриньку. Розпорядник має надати інформацію протягом не довше п'яти робочих днів з моменту отримання запиту, проте строк розгляду запиту може бути продовжено до двадцяти робочих днів [85].

Громадську ініціативу можна розглядати як право та можливість для осіб або груп громадян вносити ініціативу до органів, які приймають рішення. Це самостійні чи колективні зусилля громадян, спрямовані на вирішення конкретних питань або проблем у своїй громаді, регіоні чи країні.

Значення громадських ініціатив у вирішенні місцевих питань полягає в тому, що вони дають можливість громадам самостійно визначати свої проблеми та шляхи їх вирішення. Це сприяє активній участі громадян, зміцнює почуття спільності, а також може призвести до більш ефективного та стабільного вирішення місцевих проблем.

Особливістю місцевих ініціатив є можливість їхнього активного використання як форми безпосереднього зв'язку органів влади та інститутів громадянського суспільства для роз'яснення позиції чи дій влади, що сприяють максимальному врахуванню інтересів громади [76].

Зокрема, Київською міською радою у 2016 році було прийняте рішення “Про затвердження Порядку внесення та розгляду місцевих ініціатив в місті Києві”. Відповідно до Порядку, місцеву ініціативу можуть подавати члени територіальної громади Києва, проте не менше 5 осіб, які є дієздатними і мають право голосу на загальних виборах. Для подальшого розгляду відповідними органами влади ініціатива має набрати 1000 підписів протягом 30 днів з дня її реєстрації [76].

Електронне звернення – це подання заяви, скарги або іншого виду повідомлення до органів влади чи інших установ через електронні засоби. Цей механізм створений для зручності громадян і сприяє більш швидкій та ефективній взаємодії з органами влади.

Наприклад, для подання електронного звернення на Урядовому порталі (єдиний веб-портал органів виконавчої влади в Україні) треба авторизуватися чи зареєструватися, стисло і чітко сформулювати суть звернення до органу виконавчої влади та відправити звернення. Діючий статус і хід розгляду можна відстежити за номером звернення [70].

Згідно зі статистикою кількості та проблематики звернень, що надійшли на Урядову “Гарячу лінію” у другій половині жовтня 2023 року, найчастіше тематика звернень пов’язана з відшкодуванням збитків постраждалим внаслідок бойових дій, питання що стосуються вимушених переселенців та надання гуманітарної допомоги [70].

Однією з найпоширеніших форм громадської участі в Україні є електронна петиція. Електронна петиція – це форма громадського звернення до органів влади. Вона подається в електронній формі через мережу Інтернет. Основними рисами таких петицій є їх доступність, прозорість, ефективність та масовість. Електронні петиції – це також механізм, який надає громадянам можливість висловлювати свої погляди, висувати вимоги та вносити пропозиції до влади за допомогою електронних засобів зв'язку.

Як вже було зазначено, громадяни України мають можливість подати електронну петицію до Президента України, Кабінету міністрів України, Верховної ради чи петиції місцевого рівня, зокрема, електронні петиції до Київської міської ради. Процедура подання електронних петицій загалом має велику схожість з аналогічною процедурою в Данії та Естонії, проте відрізняється, наприклад, необхідною кількістю підписів для її розгляду та деякими організаційними аспектами.

До Президента України громадяни можуть звернутися через спеціальний сервіс електронних петицій веб-сайту Офіційного інтернет-представництва Президента України, який запроваджено з метою сприяння активній громадській участі у формуванні державної політики та вирішенні соціальних питань.

Громадяни можуть подавати петиції через вказаний сервіс, висловлюючи свої обґрунтовані пропозиції чи скарги, які можуть стосуватися різноманітних

аспектів суспільного життя. Умовою розгляду петиції, адресованої Президентові України, є збір на її підтримку не менше як 25000 підписів.

На місцевому рівні, наприклад, електронні петиції дають можливість донести свою ініціативу до Київської міської ради (далі – КМР). У разі отримання 6000 підписів протягом 60 днів, ініціатива буде розглянута відповідальними особами та при можливості виконана, а також буде надана офіційна відповідь ініціатору петиції. Петиції можуть стосуватися будь-якого питання, яке відноситься до компетенції місцевих органів влади [69].

Для того, щоб зрозуміти, чи успішно електронні петиції впливають на громаду та чи досягають вони своїх цілей, ми провели оцінку активності та ефективності громадських ініціатив у вирішенні місцевих питань на прикладі електронних петицій до КМР.

Для подальшого аналізу електронних петицій необхідно зібрати всю доступну інформацію. В нашому випадку, серед наявної у вільному доступі інформації, є вторинна інформація: “Статистика” з офіційного веб-сайту Електронних петицій КМР [81], а також “Звіт поточного стану реалізації електронних петицій”, де узагальнені статистичні дані щодо електронних петицій до КМР [81]. Також були проаналізовані електронні петиції, які набрали достатню кількість підписів та станом на 29.10.23 мають статус “Реалізовані”, “На реалізації”, “На розгляді” [68].

Будемо вважати, що зібрана інформація є достатньою, якщо вона дає відповіді на визначені цілі аналізу, визнає свої обмеження та залишається достатньо гнучкою для оновлення.

Оцінка ступеню активності та ефективності громадських ініціатив у вирішенні місцевих питань, на прикладі електронних петицій до КМР, може бути проведена за допомогою систематичного підходу, з використанням доступних даних. Нижче наведено кілька кроків, які ми враховували в процесі оцінки:

1. Аналіз петицій та їх змісту: визначення основних тематичних напрямів, які висувуються в електронних петиціях. Це підтверджує, яке питання є актуальним для громади.

2. Кількість петицій, які набрали достатньо підписів: визначення кількості петицій, які набрали необхідні підписи для їх подальшого розгляду. Це може свідчити про високий ступінь активності у вирішенні місцевих питань.
3. Реалізовані петиції: визначення кількості петицій, які були реалізовані. Широка підтримка петицій владою може свідчити про їх ефективність у вирішенні місцевих питань.
4. Рівень взаємодії: визначення активності взаємодії та наявності зворотного зв'язку влади з ініціаторами петицій. Це також може свідчити про активність та ефективність громадських ініціатив у вирішенні місцевих питань.

Аналіз петицій та їх змісту. Серед популярних напрямків електронних петицій за весь час роботи сервісу (з 01.10.2015) такі:

- Транспорт – 20,8%;
- Дорожнє господарство – 12,4%;
- Інше – 9,6%;
- Найменування та перейменування вулиць – 9%;
- Житлово-комунальна інфраструктура – 8,6%;
- Благоустрій та довкілля – 8,4%;
- Містобудування – 6,1%;
- Культура та освіта – 4%.

Отже, можна зробити висновок, що саме ці напрямки є актуальними для громади м. Києва. Серед цих петицій порушені питання незаконної вирубки дерев у парках, заборони продажу одноразових поліетиленових пакетів, зменшення кількості зовнішньої реклами у місті, захисту зелених зон та недопущення забудов на їх території, адаптації міської інфраструктури для осіб з інвалідністю, зменшення комендантської години, перейменування вулиць на честь сучасних українських героїв тощо.

Кількість петицій, які набрали достатньо підписів. Петиція буде розглянута відповідальними особами у разі отримання 6000 голосів протягом 60 днів з моменту публікації. Станом на 29.10.23 достатньо підписів набрали 160 петицій (1,98% від загальної кількості опублікованих петицій). На нашу думку, це досить низький показник, що може свідчити про недостатню громадянську активність.

Реалізовані петиції. Станом на 29.10.23 з-поміж 160 петицій, що набрали достатньо підписів, 111 петицій підтримано владою, що становить 69,7%. З підтриманих петицій 18,9% вже реалізовано, 49,7% на реалізації та 5,7% на розгляді. На нашу думку, це досить високий показник, що свідчить про ефективність електронних петицій у вирішенні місцевих питань.

Рівень взаємодії. Загалом, досить швидко з'являється реакція на петиції, що набрали достатню кількість голосів. Від моменту підписання петиції до доручення її виконання відповідальній особі (залежно від тематичного напрямку петиції) проходить близько 1 доби. Уся подальша звітність і хроніка подій, включно з дорученням, розглядом петиції, відповіддю, рішенням, листом про вирішення, публікуються на сторінці відповідної петиції і є відкритою інформацією для всіх зацікавлених сторін.

Крім того, на веб-сайті в тестовому режимі працює функція оцінювання відповідальних посадових осіб, які розглядали петиції. Також на веб-сайті є контакти Служби підтримки користувачів сервісу та Контактного центру міста Києва, куди безпосередньо можна звернутися для вирішення місцевих питань. На нашу думку, така прозора і відкрита взаємодія влади з ініціаторами петицій, може свідчити про активність та ефективність електронних петицій у вирішенні місцевих питань.

Отже, загальний погляд на ці аспекти дозволяє отримати комплексну оцінку активності та ефективності електронних петицій у Києві. На нашу думку, ступінь активності та ефективності громадських ініціатив у вирішенні місцевих питань є досить високими, влада реагує на петиції, відкрито звітує по всіх етапах

їх виконання, підтримує зворотний зв'язок з ініціаторами петицій й іншими зацікавленими сторонами.

Важливим інструментом є також бюджет участі (або громадський бюджет) – це механізм, який надає громадянам можливість брати участь у процесі прийняття рішень щодо розподілу фінансових ресурсів на рівні місцевих громад. Цей інноваційний підхід забезпечує більшу відкритість, прозорість в громадському управлінні.

Бюджет участі став можливим в Україні після проведення реформи децентралізації, яка призвела до передачі значної кількості повноважень та фінансових ресурсів на місцевий рівень: на рівень об'єднаних територіальних громад та місцевих рад. Внаслідок децентралізації сформувались місцеві громади, які тепер можуть активно приймають участь у власному розвитку та визначають пріоритети використання бюджетних ресурсів.

Серед етапів бюджету участі можна виділити наступні:

1. Підготовчий. Розпочинається інформуванням громадян про можливості та організаційні аспекти бюджету участі, проводяться громадські консультації та навчальні заходи з мешканцями відповідної громади.
2. Подання проєктів. Громадяни мають можливість подавати свої ідеї у формі громадських проєктів щодо витрат бюджетних коштів через спеціально створені онлайн-платформи, громадські збори тощо.
3. Аналіз та доопрацювання проєктів. Подані проєкти оцінюються в контексті можливостей та потреб громади, за необхідності вносяться зміни до проєктів.
4. Голосування. Методом голосування обираються проєкти, які отримують фінансування з місцевого бюджету.
5. Реалізація проєктів. Обрані проєкти, за які проголосувало найбільше мешканців міста або громади, включаються до бюджету на наступний рік та реалізуються з урахуванням вимог та думок громади.

- б. Моніторинг і оцінка. Громадянами здійснюється моніторинг та оцінка результатів реалізації проєктів, щоб забезпечити відповідність поставленим цілям.

Важливим елементом є доступ до інформації та можливість активної участі громади на всіх етапах процесу. Бюджет участі сприяє розвитку громадянської активності, підвищенню відповідальності влади перед громадянами та вирішенню конкретних проблем на місцевому рівні.

На сьогодні в Україні є декілька електронних платформ та сервісів для реалізації бюджету участі. Одною з них є Платформа електронної демократії e-dem.ua, яка була розроблена в рамках швейцарсько-українського співробітництва “Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади” (EGAP). За бюджет участі відповідає сервіс “Громадський бюджет” [55], який є ефективним способом для громадян подати власний проєкт або вирішити своїм голосом, на що мають бути спрямовані кошти місцевого бюджету. На сьогодні сервіс налічує більше 9 тисяч поданих проєктів, загалом проєкти профінансовані вже більш ніж на 1 мільярд гривень [86].

Крім сервісу “Громадський бюджет”, Платформа електронної демократії також містить інші сервіси громадянської участі, зокрема, “Місцеві електронні петиції”, “Відкрите місто” та “Електронні консультації з громадськістю”.

Ще одним рішенням для участі громадян у розподілі місцевого бюджету є платформа “Громадський проєкт”, яка працює з 2016 року і на сьогодні налічує більш ніж 90 міст та громад України [54].

Бюджет участі має численні переваги, які сприяють покращенню демократичного процесу, забезпечують більш ефективне використання бюджетних ресурсів та активізують участь громадян у вирішенні справ громадського значення. Бюджет участі є інструментом зміцнення демократії, оскільки він дозволяє громадянам приймати активну участь у прийнятті рішень щодо розподілу бюджетних коштів. Крім того, бюджет участі стимулює активну громадянську позицію через залучення до управлінських процесів. Перевагою також є те, що бюджет участі сприяє підвищенню рівня довіри між владою та

громадою, оскільки він дозволяє владі слухати та враховувати думку громадян при формуванні бюджетних рішень. Однак, сьогодні у більшості міст України програми бюджету участі призупинені у зв'язку з воєнним станом.

Важливим механізмом забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень є проєкт Міністерства цифрової трансформації “Цифрова освіта” – національна кампанія з цифрової грамотності. Загалом, метою таких проєктів є розвиток цифрових навичок серед учнів, викладачів, державних службовців та інших зацікавлених сторін, а також адаптація освітніх процесів до вимог сучасного інформаційного суспільства.

Проєкт “Цифрова освіта” має дві складові: онлайн-складову – платформа, де розміщені безкоштовні курси з цифрової грамотності для всіх бажаючих, і офлайн-складову – мережа партнерських центрів цифрової освіти по всій країні, де є змога безкоштовно отримати доступ до інтернету та цифрових гаджетів. Механізм покликаний підвищити цифрові навички населення України та навчитися на практиці користуватись інтернет-сервісами, що, в свою чергу, дасть змогу громадянам України брати участь у процесі прийняття управлінських рішень [84].

Крім того, завдяки міжнародній підтримці та фінансуванню, в Україні діє багато проєктів для вдосконалення цифрового управління та розвитку цифрових навичок серед населення України, такі як EU4DigitalUA, EGOV4UKRAINE, EU Support to Strengthening Cybersecurity in Ukraine, DT4UA (“Цифрова трансформація для України”), які продовжують покращувати ефективність і безпеку надання державних послуг та їх доступність громадянам України.

Проєкт “Цифрова трансформація для України” триває з листопада 2022 року до квітня 2025 року, його реалізує Естонська академія електронного урядування, яка на сьогодні має 12-річний досвід взаємодії з громадським сектором України. Як зазначає Представництво Європейського Союзу в Україні, проєкт реалізується в чотирьох пріоритетних напрямках:

- розвиток цифрових сервісів та середовища надання послуг Єдиного державного веб-порталу електронних послуг “Дія”;

- покращення обміну даними між державними реєстрами та постачальниками послуг;
- розвиток інфраструктури eID відповідно до європейського регламенту;
- розробка системи управління електронними справами, що дозволить більш ефективно та прозоро розглядати кримінальні справи [58].

Отже, аналіз існуючих механізмів та інструментів громадської участі в Україні розкриває різноманітні засоби, які використовуються для участі громадян у процесі прийняття управлінських рішень. Україна активно впроваджує електронні та традиційні засоби комунікації для створення відкритої взаємодії між владою та громадянами.

Зокрема, наявність електронних петицій, відкритих даних, громадських ініціатив, запиту на доступ до публічної інформації, бюджету участі та інших інструментів і механізмів говорять про прагнення держави до розвитку активного демократичного суспільства, де громадяни мають можливість висловлювати свої думки та брати участь у прийнятті управлінських рішень.

Незважаючи на досягнуті позитивні зміни, важливо продовжувати розвивати та удосконалювати ці механізми, забезпечуючи їх ефективність та доступність для різних верств населення. Результати аналізу міжнародного досвіду, зокрема досвіду Данії, Естонії та Фінляндії, свідчать про ефективність використання цифрових інструментів для активного залучення громадян до управління. Ці країни використовують інноваційні технології, які сприяють прозорості та взаємодії між громадянами та органами влади. Імплементация кращих міжнародних практик, особливо із застосуванням сучасних цифрових технологій, допоможе створити в Україні ефективну систему, де громадяни мають можливість робити свій внесок у формування державної політики та прийняття управлінських рішень.

3.2. Можливості імплементації кращих світових практик громадської участі в український контекст

Громадська участь в управлінні – ключовий аспект будь-якої демократичної системи, що ґрунтується на взаємодії між громадянами та владою. Розвинені демократичні країни визнають, що громадяни мають право висловлювати свою думку в прийнятті управлінських рішень і формуванні політики.

В останні десятиліття у світі спостерігається зростання попиту на участь звичайних громадян у виборі політики, люди почали вимагати більшої прозорості та підзвітності від влади за прийняття рішень та можливості мати право голосу у виборі політики. Зокрема тому, що громадяни хочуть бути впевнені, що уряд і посадовці дійсно представляють їхні потреби та інтереси.

Розвиток громадської участі в Україні є стратегічно важливим для зміцнення демократії, забезпечення справедливого та ефективного управління та підвищення якості життя громадян. Залучення та участь громадян забезпечують численні переваги як для процесу розробки політики, так і для її результатів, зокрема:

1. Залучення громадян надає уряду додаткову інформацію та досвід, нові ідеї та перспективи, що допомагає встановити відповідні пріоритети, надає ширший вибір життєздатних варіантів політики, допомагає спільно створювати рішення.
2. Коли громадяни беруть активну участь у прийнятті рішень та розробці політики, підвищується довіра та легітимність рішень, а люди відчують свою причетність, що призводить до кращого дотримання законів та менших витрат на примусове виконання.
3. Участь громадян підвищує прозорість і підзвітність процесів формування політики та допомагає зміцнити довіру громадськості до уряду, створити партнерські відносини.

4. Активна участь громадян сприяє розвитку громадянського суспільства, взаємодії громадських організацій та уряду для досягнення спільних цілей.
5. Громадська участь сприяє високому рівню прозорості та відкритості в діяльності владних структур, що сприяє виявленню корупції та підвищує рівень довіри між владою та громадою [2, с.13].

Аналіз кращих світових практик громадської участі, зокрема досвіду Данії, Естонії та Фінляндії, надає можливість ідентифікувати оптимальні механізми та інструменти, які можна успішно імплементувати в український контекст.

Імплементация передового досвіду дозволить Україні прискорити темпи реформ і покращити якість надання публічних послуг. Зокрема, це може сприяти розширенню доступу до публічної інформації, забезпеченню прозорості у діяльності владних структур і залученню громадян до більш активної участі в управлінських процесах, сприяючи побудові відкритого та активного громадянського суспільства.

Крім того, розуміння досвіду інших країн дозволяє уникнути помилок та швидше впроваджувати інновації у сферу електронного урядування. Врахування кращих практик може допомогти збільшити активність громадян у прийнятті управлінських рішень та розвитку громадських ініціатив.

Визначальним аспектом при обранні стратегії імплементации має бути врахування особливостей українського суспільства та інституційних спроможностей держави. Важливо також розглянути можливості впровадження сучасних цифрових інструментів, механізмів залучення громадян та створення відкритих платформ для діалогу з метою покращення демократичних процесів та стимулювання активності громадян у прийнятті рішень на всіх рівнях.

На нашу думку, однією з найважливіших передумов імплементации кращих світових практик громадської участі в Україні є широкомасштабне навчання цифрової грамотності та цифрових навичок серед населення. Згідно з дослідженням цифрових навичок українців, яке кожні 2 роки проводить

Міністерство цифрової трансформації, цифрові навички громадян покращились порівняно з 2019 роком. Станом на 2019 рік 53% населення України знаходяться нижче позначки “базовий рівень” (за методологією оцінки цифрових навичок, яка застосовується Європейською комісією для обрахунку Індексу цифрової економіки та суспільства DESI) [83]. Станом на 2023 рік цей показник зменшився до 40,4% [57]. Проте в Фінляндії, наприклад, цей показник станом на 2023 рік сягає 20,2 % [11].

Крім того, частка дорослого населення, яка опанувала просунуті цифрові навички збільшилась на 12,5% порівняно з 2019 роком і наразі сягає 38% [57], в той час як у Фінляндії цей показник дорівнює 48%. [11].

Отже, порівняно з попередніми роками, спостерігається тенденція сталого зростання рівня цифрових навичок громадян України. Однак для того, щоб Україна досягла успіху в цифровій трансформації державного сектору та застосуванні сучасних цифрових технологій забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень, треба значно прискорити розвиток цифрових навичок серед населення. Впровадження обов’язкових програм цифрової грамотності та освітніх ініціатив для розвитку навичок у сфері інформаційно-комунікаційних технологій може покращити рівень обізнаності та готовність громадян до ефективної участі у цифровому суспільстві.

Данія активно впроваджує освітні та інформаційні програми, спрямовані на розширення знань громадян про сучасні цифрові технології. Агентство цифровізації Данії також вживає спеціальних заходів для того, щоб цифрові послуги були доступними для всіх, а саме: дослідження та аналіз проблем, співпраця із стейкхолдерами, видання посібників для цифрових рішень і створення освітніх матеріалів для громадян.

Україна може запровадити практику національних інформаційних кампаній, із залученням засобів масової інформації та соціальних мереж, для поширення інформації про переваги використання сучасних цифрових технологій забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень.

Естонська модель освіти акцентує на роботі з дітьми та молоддю, надаючи їм можливість покращувати свої цифрові навички в закладах, де вони навчаються. Ще з 1990-х років в Естонії діє амбітна програма Tiger Leap, яка спрямована на розбудову технологічної інфраструктури шкіл, зокрема надання доступу до Інтернету та забезпечення комп'ютерами всіх шкіл. В Естонії цифрова грамотність є важливою складовою освітньої системи. “Стратегія навчання впродовж життя 2020” передбачає розвиток цифрової компетенції, контенту та платформ, які допомагають покращити доступність, різноманітність та ефективність освіти. Крім того, естонська модель освіти широко використовує численні інтелектуальні рішення: цифрові бази даних, цифрові підручники, електронні навчальні матеріали, цифрові щоденники учнів, цифрові оцінки, не кажучи вже про різноманітні додатки та програми.

Україна може прийняти практику включення цифрової грамотності в шкільні навчальні програми, як на рівні обов'язкових дисциплін, так і додаткових позанавчальних курсів. Використання сучасних педагогічних методів, інтерактивних та ігрових елементів сприятиме позитивному ставленню до цифрового навчання серед учнів.

Важливо також інформувати громадян щодо участі в управлінні та прийнятті рішень. Наприклад, уряд Фінляндії розробив багато навчальних матеріалів, програм, онлайн-курсів щодо участі громадян в процесах управління, механізмів їх залучення тощо. Фінський онлайн-сервіс “Демократична освіта та участь” включає в себе професійну підтримку, презентації запрошених доповідачів, онлайн-тренінги, бесіди з експертами та багато іншого.

В Україні потрібно створити комплексні навчальні матеріали, які охоплюватимуть питання громадянської участі. Це можуть бути онлайн-курси, відеолекції, навчальні посібники, методичні рекомендації тощо. Наступним важливим етапом має бути створення спеціалізованого громадянського веб-порталу, аналогічного до фінського “Демократична освіта та участь”, де будуть об'єднані різноманітні ресурси для самоосвіти, доступ до онлайн-курсів та тренінгів, участь у віртуальних бесідах з експертами тощо. Наступним етапом

може бути співпраця з школами, закладами вищої освіти та іншими освітніми установами для інтеграції цих матеріалів в освітній процес шляхом розширення навчальних програм.

Як вже було зазначено в попередньому розділі, Данія використовує електронне голосування для залучення громадян до процесів прийняття рішень на місцевому рівні, а Естонія ще у 2005 році стала першою країною в історії, яка запропонувала голосування через Інтернет на загальнонаціональних виборах. На сьогодні більше половини громадян Естонії віддають перевагу електронним виборам. Україна може розглядати впровадження електронного голосування для підвищення зручності та активності місцевих та національних виборів, особливо в сучасних умовах війни.

З урахуванням проаналізованого міжнародного досвіду, можна виділити наступні ключові аспекти, на які варто звернути увагу у разі імплементації електронного голосування в Україні.

В Данії, Естонії та Фінляндії електронна ідентифікація є наріжним каменем електронного урядування і широко використовується в різних сферах, включаючи голосування. Зокрема, Естонія має високорозвинену електронну ідентифікаційну систему, а кожен громадянин має державне цифрове посвідчення особи у вигляді ID-картки з цифровим підписом. Такий підхід дозволяє гарантувати безпеку та надійну ідентифікацію особи, що бере участь в електронному голосуванні. Україні важливо вдосконалювати методи ідентифікації, які гарантуватимуть високий рівень безпеки та унеможливлять несанкціонований доступ до голосування від імені інших осіб.

Естонія використовує різноманітні технічні та організаційні заходи для гарантування безпеки електронного голосування. Застосування асиметричного шифрування та інших передових технологій, зокрема власне програмне забезпечення з відкритим кодом X-Road та урядове хмарне сховище з високим стандартом безпеки ISKE, допомагає гарантувати, що голоси залишаться конфіденційними.

Отже, на нашу думку, необхідними умовами впровадження електронного голосування в Україні є використання сучасних методів шифрування, визначення і дотримання високих стандартів безпеки (аналогічних до ISKE), створення захищеного хмарного сховища, а також співпраця з міжнародними експертами та організаціями з питань електронного голосування для підтримки та обміну досвідом. Також можливий запуск пілотних проєктів в обраних регіонах для тестування та подальшого вдосконалення системи перед широкомасштабним впровадженням.

Для успішної імплементації електронного голосування в Україні також необхідне проведення масштабної інформаційної кампанії для ознайомлення громадян з процесом електронного голосування, його перевагами та правилами. Це важливо не лише для підвищення обізнаності громадян, але й для встановлення довіри до нової технології голосування.

Одним із механізмів участі та залучення громадян в Естонії є Інформаційна система законопроєктів (EIS), яку ми розглядали в попередньому розділі. Це робоче середовище, де документи узгоджуються між інституціями, подаються до уряду та парламенту, а також відбуваються публічні консультації з громадськістю. Через даний сервіс кожен бажаючий може спостерігати за опрацюванням законопроєктів, знаходити документи в пошуковій системі, брати участь у публічних консультаціях та подавати зауваження до документа, що погоджується.

В Фінляндії широко застосовуються ініціативи громадян, спрямовані на зміни в законодавстві. Громадяни можуть вносити пропозиції до законодавства через законодавчі ініціативи. Цей механізм дозволяє громадянам через відповідні онлайн-сервіси активно впливати на створення нових законів, а також зміни чи скасування чинного законодавства.

Імплементація інформаційної системи законопроєктів, подібної до естонської EIS, може значно полегшити законотворчий процес в Україні. Створення подібної цифрової платформи дозволяє об'єднати всі етапи законотворчого процесу в єдину інтегровану систему. Це забезпечує можливість

електронної подачі та реєстрації законопроектів, що, в свою чергу, спрощує їхнє висвітлення та доступність для громадян. Включення механізмів електронних консультацій та законодавчих ініціатив для залучення громадян до обговорення законопроектів може забезпечити більшу участь громадськості в законотворчих процесах. Впровадження подібної практики може зробити процес створення законно-правових актів більш прозорим, відкритим, сприятиме активній участі громадян та підвищенню довіри до законодавчих органів.

В Фінляндії система муніципальних ініціатив надає громадянам можливість брати участь у прийнятті рішень на місцевому рівні. Муніципальні ініціативи можуть бути пов'язані з різними аспектами, такими як планування міського розвитку, бюджетування, соціальні послуги та інші аспекти місцевого управління. В Естонії є система процедур місцевої демократії VOLIS. За допомогою сервісу можна проводити електронні та віртуальні сесії та зустрічі, залучати населення до процесів прийняття рішень муніципалітетом. Ця система використовується також для забезпечення електронного голосування на місцевому рівні та підрахунку результатів виборів.

З урахуванням успішного досвіду муніципальних ініціатив в Естонії та Фінляндії, можна імплементувати аналогічні практики в Україні. Розробка централізованої електронної платформи, схожої на VOLIS в Естонії, дозволить проводити електронні віртуальні зустрічі, консультації та голосування для залучення громадян до прийняття місцевих рішень. Також важливо забезпечити інтеграцію цієї платформи з іншими системами муніципального управління для зручного використання та обробки інформації. Забезпечення доступу до відкритої інформації про рішення, прийняті на місцевому рівні, збільшить прозорість та довіру громадян. Крім того, необхідно проводити активні інформаційні кампанії для популяризації можливостей участі на місцевому рівні серед мешканців громади. Впровадження цієї практики сприятиме активізації громадської участі та залученню громадян до прийняття місцевих рішень в Україні.

Отже, імплементація кращих світових практик громадської участі в Україні є значущим етапом на шляху до створення відкритого, сучасного та демократичного суспільства. Зокрема, розробка електронних платформ для громадської участі, навчання цифрової грамотності, активна інформаційна кампанія та інтеграція механізмів електронного голосування можуть значно підвищити рівень участі громадян у прийнятті управлінських рішень.

3.3. Очікувані результати впровадження і використання нових цифрових технологій громадської участі в Україні

В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій та постійних змін у суспільстві виникає необхідність вдосконалення механізмів та інструментів громадської участі. Нові цифрові технології мають перспективу стати ключовим чинником у зміцненні демократичних цінностей та розширенні можливостей громадян у прийнятті управлінських рішень.

Використання цифрових інструментів для участі громадян є широко поширеною практикою на всіх рівнях управління в усьому світі. На сьогодні Україна також переживає період трансформацій у сфері громадської участі, спрямованих на впровадження цифрових технологій для покращення взаємодії між владою та громадянами, а також на підвищення рівня довіри та ефективності управління.

Розвиток цифрової грамотності має важливе значення для розширення можливостей громадян у використанні цифрових технологій та забезпечення їхньої активної участі в сучасному цифровому суспільстві. Серед очікуваних результатів впровадження програм цифрової грамотності: стає зростання показників цифрової грамотності серед різних верств населення, зменшення цифрового розриву, забезпечення активної участі громадян у прийнятті управлінських рішень через використання цифрових інструментів, формування сприятливого середовища для розвитку цифрової інфраструктури.

Освітні програми цифрової грамотності покликані сформувати суспільство, що володіє необхідними навичками для успішного функціонування в сучасному цифровому світі.

Спеціалізований громадянський веб-портал, подібний до фінського “Демократична освіта та участь”, має потенціал змінити динаміку громадянської участі в Україні. Очікується, що цей портал стане центральним ресурсом щодо актуальних питань та ініціатив у сфері громадської участі, що сприятиме залученню більшої кількості людей до активної участі у прийнятті управлінських рішень. Важливим результатом буде зростання рівня цифрової грамотності серед громадян, оскільки вони через портал матимуть доступ до онлайн-курсів, вебінарів та інших освітніх матеріалів. Також очікується, що громадянський веб-портал стане основним механізмом для взаємодії між громадянами, експертами та представниками влади.

Впровадження і використання в Україні інформаційної системи законопроектів сприятиме значному підвищенню прозорості у законотворчому процесі. Громадяни матимуть доступ до інформації щодо законопроектів та, що важливіше, матимуть змогу висловлювати свою думку: коментувати чи оскаржувати законно-правові акти. Очікується, що система сприятиме підвищенню впливу громадськості на прийняття рішень на законодавчому рівні. Громадяни будуть мати можливість публічно обговорювати законопроекти через онлайн-платформу. Відкритий законотворчий процес, який забезпечить інформаційна система, сприятиме зміцненню легітимності законів та сприятиме кращому дотриманню законів громадянами України.

Впровадження централізованої електронної платформи, аналогічної до естонської системи процедур місцевої демократії VOLIS, має на меті збільшити активність громадян у прийнятті рішень на місцевому рівні. Ця ініціатива передбачає створення спеціального онлайн-середовища, де громадяни зможуть обговорювати та голосувати за певні питання, пов'язані з муніципальним управлінням. Очікується, що громадяни отримають можливість більш активно брати участь у формуванні рішень місцевого значення та виносити на розгляд

власні пропозиції. Це сприятиме залученню різних верств населення, інтереси громади будуть представлені її мешканцями. Використання цифрової платформи для муніципальних ініціатив також покликане забезпечити оперативний обмін інформацією між усіма зацікавленими сторонами. Крім того, платформа сприятиме відкритому діалогу та активній співпраці між громадою та місцевими органами влади.

Впровадження і використання електронного голосування сприятиме збільшенню явки, оскільки громадяни матимуть змогу голосувати зручно і безпечно, навіть знаходячись за межами свого дому чи країни, що особливо актуально в сьогоденних умовах війни. Використання передових технологій шифрування та безпекових протоколів гарантуватимуть конфіденційність та унеможливлять фальсифікацію результатів виборів. Розробка високих стандартів безпеки допоможе також уникнути кібератак, забезпечивши надійність та безперебійність виборчого процесу. Крім того, електронне голосування дозволить оптимізувати виборчий процес, зменшивши державне фінансування на організацію та підрахунок голосів традиційних виборів.

Загалом, очікувані результати від впровадження і використання нових цифрових технологій громадської участі в Україні полягають у зміцненні демократичних процесів, формуванні активного громадянського суспільства, розвитку взаємодії між владою і громадянами, а також підвищенні рівня довіри до публічних інституцій.

Висновки до Розділу 3

На сьогодні в Україні існує безліч механізмів та інструментів громадської участі. Це запит на доступ до публічної інформації, безпосереднє звернення громадян до органів влади, консультації з громадськістю, громадські слухання, електронні петиції, електронні звернення, бюджет участі та інші. Однак важливо

постійно удосконалювати ці механізми та інструменти для забезпечення ефективності та відповідності потребам сьогодення.

Результати аналізу міжнародного досвіду, зокрема досвіду Данії, Естонії та Фінляндії, свідчать, що впровадження нових цифрових технологій може значно покращити ефективність громадської участі, підвищити прозорість процесу прийняття управлінських рішень та збільшити рівень довіри до влади.

З урахуванням проаналізованого міжнародного досвіду, основними напрямками удосконалення участі громадян у прийнятті управлінських рішень в Україні є інтеграція механізмів електронного голосування, підвищення рівня цифрової грамотності громадян, розробка онлайн-платформ для взаємодії та обміну інформацією між владою та громадянами, створення інформаційної системи законопроектів, а також проведення активної інформаційної кампанії для популяризації можливостей громадської участі.

Впровадження і використання цифрових технологій громадської участі в Україні є перспективним шляхом для побудови відкритого, сучасного, демократичного суспільства, де громадяни беруть активну участь у прийнятті управлінських рішень.

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Магістерська дисертація вирішує актуальне наукове завдання у сфері публічного управління та адміністрування, а саме: аналіз та узагальнення кращих світових практик використання цифрових технологій для забезпечення ефективної участі громадян у прийнятті управлінських рішень. Робота визначає напрями удосконалення та впровадження цифрових технологій забезпечення участі громадян в управлінні, зокрема, враховуючи досвід Данії, Естонії та Фінляндії. Підкреслюється важливість впровадження інноваційних технологій для покращення взаємодії громадян із владою, забезпечуючи більш відкритий та ефективний управлінський процес в Україні.

Отримані в ході дослідження результати підтверджують досягнення поставленої мети й вирішення завдань, дають підстави сформулювати такі висновки і практичні рекомендації:

1. В процесі дослідження визначені поняття та сутність участі громадян у прийнятті управлінських рішень, а також визначені моделі та рівні громадянської участі. Проведений аналіз існуючих визначень та теоретичних підходів сприяє уточненню термінології та формулюванню концепції участі, що становить основу для подальшого дослідження. Стан наукової розробки проблеми показує, що дослідження участі громадян у

прийнятті управлінських рішень є динамічним та розвивається відповідно до змін у суспільстві та технологічному прогресу. Продовження аналізу цієї теми є актуальним для визначення оптимальних стратегій впровадження сучасних цифрових технологій для підвищення ефективності управлінських процесів та забезпечення широкої участі громадян у процесі прийняття рішень.

2. Проведений аналіз організаційно-правових аспектів громадської участі у прийнятті управлінських рішень виявив ключові особливості та можливості для вдосконалення даної сфери. Наведений ряд правових документів визначає основні положення, функції, механізми участі громадян в Україні та на міжнародному рівні. Зазначені організаційно-правові аспекти підтримують розвиток громадянського суспільства, підвищують рівень довіри громадян до органів влади, сприяють залученню громадян до прийняття важливих рішень та підвищенні відповідальності влади перед громадянами.
3. Аналізуючи принципи забезпечення участі громадян в управлінському процесі з різних джерел, ми виявили кілька ключових аспектів, які об'єднують ці принципи та спрямовані на забезпечення ефективної, справедливої та рівної участі громадян у прийнятті управлінських рішень, а саме: народовладдя, самоврядність, прозорість, підзвітність, оперативність, інклюзивність, доступність, взаємна відповідальність. Сучасні тенденції вказують на впровадження цифрових технологій, розширення форм взаємодії та активне залучення громадян до управлінських процесів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Зокрема, серед сучасних тенденцій можна виділити відкрите урядування, глобалізацію, мережеву взаємодію, розвиток інноваційних інструментів участі.
4. Вивчення досвіду країн, де система громадської участі вже досягла високого рівня розвитку, дозволяє визначити конкретні приклади та підходи, які можна імплементувати в український контекст. Адаптація

кращих практик забезпечить оптимальний шлях до покращення системи громадської участі в Україні. Досвід Данії вказує на успішну модель інтеграції цифрових інструментів у взаємодію з громадянами, забезпечуючи їхню активну участь у процесах управління та прийняття рішень. Однією з ключових особливостей Данії є модель партнерства між громадськістю та владою, яка досягається через створення різноманітних форумів, таких як громадські ради та комітети, які забезпечують представництво інтересів різних груп населення. Також ми встановили, що важливими аспектами участі громадян в управлінських процесах в Данії є розвинені електронні платформи, високий рівень цифровізації державного сектору, захищена цифрова ідентифікація та цифрова поштова скринька, наявність загального публічного порталу державних послуг, цифрова інклюзія.

5. Естонський досвід відзначається високим рівнем цифрового доступу до державних послуг, електронними ідентифікаційними картками, електронним голосуванням та іншими інноваційними практиками, які сприяють активізації громадянської участі у владних процесах. Естонія має безпечну, зручну і гнучку цифрову інфраструктуру, що стало можливим, зокрема, завдяки впровадженню урядового хмарного сховища, посольства даних за межами країни та власного інноваційного програмного забезпечення X-Road. Аналіз участі та залучення громадян в управлінські процеси в Естонії свідчить про високий рівень розвитку інформаційного суспільства та активного впровадження цифрових технологій у сферу державного управління.
6. Фінляндія відзначається активною громадянською участю у процесах прийняття рішень, що стало можливим завдяки існуванню різноманітних механізмів участі: законодавчі та муніципальні ініціативи, представницькі асоціації, громадські дебати, цифрові сервіси та платформи для спрощення взаємодії між громадянами та владою, безпечна система електронної ідентифікації, бюджет участі тощо. Фінляндія активно впроваджує

інноваційні рішення, такі як штучний інтелект. Зокрема, рішення для державного сектору AuroraAI покращує зв'язок між отримувачами послуг та органами влади, водночас вирішуючи проблему неефективності та марнотратства державних ресурсів. Система громадянської участі в управлінських процесах Фінляндії відзначається різноманітністю та інноваційністю механізмів, а також високорозвиненою цифровою інфраструктурою.

7. Розглянувши існуючі механізми та інструменти громадської участі в Україні, ми з'ясували, що в українському законодавстві існує достатньо розвинена нормативно-правова база, яка визначає принципи, засади, механізми та інструменти громадської участі. Серед механізмів та інструментів участі громадян у процесах прийняття управлінських рішень в Україні ідентифіковано наступні: запит на доступ до публічної інформації, безпосереднє звернення громадян до органів влади, консультації з громадськістю, громадські слухання, громадська ініціатива, електронна петиція, електронне звернення, бюджет участі та інші. Важливим механізмом забезпечення участі громадян у прийнятті управлінських рішень в Україні є національна кампанія з цифрової грамотності, метою якої є розвиток цифрових навичок та адаптація освітніх процесів до вимог сучасного інформаційного суспільства. В результаті дослідження було з'ясовано, що, незважаючи на досягнуті позитивні зміни, важливо продовжувати розвивати та удосконалювати механізми участі, забезпечуючи їх ефективність та доступність для всіх верств населення.
8. Імплементация кращих міжнародних практик допоможе створити в Україні ефективну систему громадської участі, де громадяни мають можливість робити свій внесок у формування державної політики та прийняття управлінських рішень. З огляду на аналіз досвіду Данії, Естонії та Фінляндії нами визначено кілька ключових можливостей імплементации кращих світових практик громадської участі, зокрема: впровадження

освітніх та інформаційних програм, спрямованих на розширення знань громадян про сучасні цифрові технології; обов'язкове широкомасштабне навчання цифрової грамотності; впровадження електронного голосування з використанням сучасних методів шифрування, високих стандартів безпеки та захищеного хмарного сховища; створення цифрової платформи законопроектів, що дозволить об'єднати всі етапи законотворчого процесу в єдину інтегровану систему; розробка централізованої електронної платформи, яка спростить механізм муніципальних ініціатив.

9. Впровадження нових цифрових технологій громадської участі в Україні може призвести до ряду очікуваних результатів. Зокрема, впровадження програм цифрової грамотності забезпечить стале зростання показників цифрової грамотності серед населення та зменшення цифрового розриву; забезпечить активну участь громадян у прийнятті управлінських рішень через використання цифрових інструментів; сформує сприятливе середовище для розвитку цифрової інфраструктури. Створення спеціалізованого громадянського веб-порталу сприятиме залученню більшої кількості громадян до активної участі у прийнятті управлінських рішень. Інформаційна система законопроектів сприятиме підвищенню прозорості у законотворчому процесі, зміцненню легітимності законів та сприятиме кращому дотриманню законів громадянами України. Впровадження централізованої електронної платформи участі збільшить активність громадян у прийнятті рішень на місцевому рівні. Електронне голосування сприятиме збільшенню явки на виборах та оптимізує виборчий процес, зменшивши державне фінансування. Загалом, очікувані результати від впровадження і використання нових цифрових технологій громадської участі в Україні полягають у зміцненні демократичних процесів, формуванні активного громадянського суспільства, розвитку взаємодії між владою і громадянами, а також підвищенні рівня довіри до публічних інституцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Arnstein S. A. Ladder Of Citizen Participation. Journal of the American Institute of Planners. 1969. № 35. P. 216–224. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01944366908977225> (дата звернення: 16.12.2023).
2. Assessing Public Participation in the Policymaking Process : United Nations Development Programme. 2021. 52p. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ge/undp_ge_dg_par_assessing-public-participation_research_eng.pdf (дата звернення: 20.12.2023).
3. Avaleht – EIS: website. URL: <https://eelnoud.valitsus.ee> (дата звернення: 20.12.2023).
4. Borgerforslag: website. URL: <https://www.borgerforslag.dk> (дата звернення: 16.12.2023).
5. Citizens` initiative. Eduskunta.fi. URL: https://www.eduskunta.fi/EN/naineduskuntatoimii/eduskunnan_tehtavat/lakien_saataminen/kansalaisaloite/Pages/default.aspx (дата звернення: 16.12.2023).
6. Citizens` pulse. Finnish Government. URL: <https://valtioneuvosto.fi/en/current-issues/citizens-pulse> (дата звернення: 17.12.2023).

7. Corruption Perceptions Index 2021 - Explore the results. Transparency. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021> (дата звернення: 16.12.2023).
8. Corruption Perceptions Index 2022 - Explore Denmark's results. Transparency. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022/index/dnk> (дата звернення: 16.12.2023).
9. Data Embassy. e-Estonia. URL: <https://e-estonia.com/solutions/e-governance/data-embassy> (дата звернення: 05.11.2023).
10. Denmark. EU E-Government knowledgebase. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/48-Denmark> (дата звернення: 16.12.2023).
11. DESI 2023. Digital Decade DESI visualization tool. URL: https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu/datasets/desi/charts/compare-countries-progress?indicator=desi_1a2&breakdown=ind_total&unit=pc_ind&country=FI (дата звернення: 18.12.2023).
12. Digital Identity programme. Ministry of Finance Finland. URL: <https://vm.fi/en/digital-identity> (дата звернення: 17.12.2023).
13. Digital Inclusion. Agency for Digital Government. URL: <https://en.digst.dk/digital-services/digital-inclusion> (дата звернення: 10.12.2023).
14. Digital services. Ministry of finance Finland. URL: <https://vaalit.fi/en/electronic-voting1> (дата звернення: 17.12.2023).
15. Digital tools and learning materials. e-Estonia. URL: https://e-estonia.com/solutions/education_and_research/education_system (дата звернення: 05.11.2023).
16. Digitalisation is a key enabler for public sector renewal. State Treasury Republic of Finland. URL: <https://www.treasuryfinland.fi/annualreview2020/digitalisation-is-a-key-enabler-for-public-sector-renewal/> (дата звернення: 17.12.2023).

17. Do you feel like some things could be done better in Estonia? URL: <https://rahvaalgatus.ee/> (дата звернення: 05.11.2023).
18. EU Citizens' Panels – A New Phase of Citizen Engagement. Danish Board of Technology. URL: <https://tekno.dk/project/european-citizens-panels/?lang=en> (дата звернення: 16.12.2023).
19. e-Democracy and open data. e-Estonia. URL: <https://e-estonia.com/solutions/e-governance/e-democracy/> (дата звернення: 05.11.2023).
20. e-Residency. e-Estonia. URL: <https://e-estonia.com/solutions/e-identity/id-card> (дата звернення: 05.11.2023).
21. Electronic voting in Finland. Ministry of Justice. URL: <https://vaalit.fi/en/electronic-voting1> (дата звернення: 17.12.2023).
22. Fakta om borger.dk. borger.dk - din indgang til det offentlige. URL: <https://www.borger.dk/Om-borger-dk/Jura-cookies-og-tilgaengelighed/fakta-om-borger-dk> (дата звернення: 16.12.2023).
23. Factsheet about i-Voting. URL: <https://e-estonia.com/wp-content/uploads/factsheet-i-voting-okt2023-2.pdf> (дата звернення: 10.12.2023).
24. Factsheet about Participatory democracy. URL: https://e-estonia.com/wp-content/uploads/factsheet_participatory-democracy_dec2023-1.pdf (дата звернення: 10.12.2023).
25. Finland. EU E-Government knowledgebase. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/60-Finland> (дата звернення: 16.12.2023).
26. Finland in the Digital Economy and Society Index. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-finland> (дата звернення: 17.12.2023).
27. Forums for civic engagement. Eduskunta.fi. URL: https://www.eduskunta.fi/EN/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/yhteiskunta/Kansalaisvaikuttamisen_tietopaketti/Pages/Vaikuttamisen-areenat.aspx (дата звернення: 17.12.2023).

28. Fox W., Meyer I. H. Public Administration Dictionary. Cape Town : Juta and Company Ltd, 1995. 141 p.
29. Government Cloud. e-Estonia. URL: <https://e-estonia.com/solutions/e-governance/government-cloud> (дата звернення: 05.11.2023).
30. How did Estonia become a new role model in digital education? URL: <https://www.educationestonia.org/how-did-estonia-become-a-new-role-model-in-digital-education> (дата звернення: 16.12.2023).
31. I-SEED – Inclusive Science and European Democracies. Danish Board of Technology. URL: <https://tekno.dk/project/i-seed/?lang=en> (дата звернення: 16.12.2023).
32. ID-card. e-Estonia. URL: <https://e-estonia.com/solutions/e-identity/id-card> (дата звернення: 05.11.2023).
33. Information package on civic engagement. Eduskunta.fi. URL: https://www.eduskunta.fi/EN/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/yhteiskunta/Kansalaisvaikuttamisen_tietopaketti/Pages/default.aspx (дата звернення: 05.11.2023).
34. Introduction to VOLIS. VOLIS. URL: <https://www.volis.ee/gvolis/?kid=> (дата звернення: 05.11.2023).
35. Kuntalaisaloite lyhyesti. kuntalaisaloite.fi. URL: <https://www.kuntalaisaloite.fi/fi/ohjeet> (дата звернення: 05.11.2023).
36. Nabatchi T., Leighninger M. Public Participation for 21st Century Democracy. Hoboken : John Wiley & Sons, 2015. 368 p.
37. Nabatchi T. A Manager's Guide to Evaluating Citizen Participation. IBM Center for the Business of Government, 2012. 47 p. URL: https://icma.org/sites/default/files/305419_A%20Managers%20Guide%20to%20Evaluating%20Citizen%20Participation%20%20%20%20IBM%20Center%20for%20the%20Business%20of%20Government.pdf (дата звернення: 25.11.2023).

38. Netværk for digital inklusion. Digitaliseringsstyrelsen. URL: <https://digst.dk/digital-service/digital-inklusion/netvaerk-for-digital-inklusion> (дата звернення: 16.12.2023).
39. OECD Guidelines for Citizen Participation Processes. OECD, 2022. 94 p. URL: <https://doi.org/10.1787/f765caf6-en> (дата звернення: 16.12.2023).
40. OmaStadi 2023-2024. Hel.fi. URL: <https://omastadi.hel.fi/pages/omastadi?locale=en> (дата звернення: 17.12.2023).
41. Otakantaa.fi lyhyesti. Otakantaa.fi URL: <https://www.otakantaa.fi/fi/tietoa-palvelusta/1/> (дата звернення: 17.12.2023).
42. RRI-LEADERS – anchoring responsibility in regional and municipal decision-making. Danish Board of Technology. URL: <https://tekno.dk/project/rri-leaders/?lang=en> (дата звернення: 16.12.2023).
43. Participation. Danish Board of Technology. URL: <https://tekno.dk/service/participation/?lang=en> (дата звернення: 05.11.2023).
44. People in Denmark Confident in Digital Communication with the Public Sector. Agency for Digital Government. URL: <https://en.digst.dk/news/news-archive/2020/december/people-in-denmark-confident-in-digital-communication-with-the-public-sector> (дата звернення: 05.11.2023).
45. Public Sector ICT. Ministry of finance Finland. URL: <https://vm.fi/en/public-sector-ict> (дата звернення: 17.12.2023).
46. Quick K., Bryson J. Public participation. Handbook of Theories of Governance. Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2016. P. 158–169.
47. Story. e-Estonia. URL: <https://e-estonia.com/story> (дата звернення: 17.12.2023).
48. The Constitution of Finland. URL: https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731_20180817.pdf (дата звернення: 10.12.2023).

49. The key to Denmark's digital success. Denmark.dk. URL: <https://denmark.dk/innovation-and-design/denmarks-digital-success> (дата звернення: 05.11.2023).
50. The partnership approach. Climate Partnerships 2030. URL: <https://climatepartnerships2030.com/the-partnership-approach> (дата звернення: 16.12.2023).
51. What is Suomi.fi? Suomi.fi URL: <https://www.suomi.fi/instructions-and-support/general-information/what-is-suomifi> (дата звернення: 17.12.2023).
52. What is Suomi.fi e-Identification? Suomi.fi URL: <https://www.suomi.fi/instructions-and-support/identification/what-is-suomifi-e-identification> (дата звернення: 17.12.2023).
53. X-Road. e-Estonia. URL: <https://e-estonia.com/solutions/interoperability-services/x-road> (дата звернення: 05.11.2023).
54. Бюджет участі. Громадський проект. URL: <https://pb.org.ua/> (дата звернення: 17.12.2023).
55. Громадський бюджет. Платформа електронної демократії. URL: <https://budget.e-dem.ua/> (дата звернення: 17.12.2023).
56. Державні послуги онлайн. URL: <https://plan2.diia.gov.ua/> (дата звернення: 17.12.2023).
57. Дослідження цифрової грамотності в Україні 2023. Міністерство цифрової трансформації України. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/8800-ua_cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2023.pdf (дата звернення: 18.12.2023).
58. ЄС розпочинає найбільший проєкт підтримки цифрової трансформації України. Представництво Європейського Союзу в Україні. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu-starts-largest-support-project-ukraine's-digital-transformation-total-budget_en?s=232 (дата звернення: 18.12.2023).
59. Європейська хартія місцевого самоврядування : Хартія Ради Європи від 15.10.1985 р. № 994_036. URL:

- https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 16.12.2023).
60. Загальна декларація прав людини : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. № 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 16.12.2023).
61. Касич А. О., Пономаренко І. В., Бреус С. В., Десятник Б. В. Імплементация принципів електронного врядування як основа реформування системи публічного управління. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. № 2. DOI: 10.32702/2307-2156-2021.2.8 URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1974/> (дата звернення: 15.12.2023).
62. Каракай М. С., Касьянюк С. В. Напрями адаптації закордонного досвіду впровадження елементів електронного урядування в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 8. DOI: 10.32702/2307-2156-2019.8.26 URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1562/> (дата звернення: 08.12.2023).
63. Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень : Рішення Комітету міністрів Ради Європи від 27.09.2017 р. URL: <https://rm.coe.int/guidelines-on-civil-participation-in-political-decision-making/168076e135> (дата звернення: 16.12.2023).
64. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 25.06.1998 р. № 994_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення: 16.12.2023).
65. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 15.12.2023).

66. Налагодження механізмів взаємодії уряду з неурядовими громадськими організаціями : науково-методична розробка / авт. кол. : С. А. Чукут (наук. кер.), Н. М. Драгомирецька, О. В. Загвойська та ін. К. : НАДУ, 2011. 80 с.
67. Інституційні та організаційні засади впровадження електронного урядування: кращі зарубіжні практики / П. О. Радченко, Т. Ю. Соболева, О. П. Берникова, Д. В. Курилюк, В. В. Стаднік, С. Ю. Сметанін, О. С. Жмеренецький, Д. О. Шевчук; за заг. ред. С. А. Чукут, О. В. Загвойської. К., 2011. 172 с.
68. Петиції. Електронні петиції. URL: <https://petition.kyivcity.gov.ua/petitionslist/> (дата звернення: 17.12.2023).
69. Платформа для змін. Електронні петиції. URL: https://petition.kyivcity.gov.ua/about_new (дата звернення: 17.12.2023).
70. Подати електронне звернення. Урядовий контактний центр. URL: <https://uks.gov.ua/> (дата звернення: 17.12.2023).
71. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 17.12.2023).
72. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 17.12.2023).
73. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 15.12.2023).
74. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 15.12.2023).
75. Про затвердження плану дій із впровадження Ініціативи “Партнерство “Відкритий Уряд” у 2023—2025 роках // Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.11.2023 р. № 1049-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-dii-iz->

- vprovadzhennia-initsiatyvy-partnerstvo-vidkrytyi-uriad-u-20232025-rokakh-i171123-1049 (дата звернення: 15.12.2023).
76. Про затвердження Порядку внесення та розгляду місцевих ініціатив в місті Києві // Рішення Київської міської ради від 08.01.2016 р. № 545/1549. URL: <https://kmr.gov.ua/uk/content/poryadok-vnesennya-ta-rozglyadu-miscevyh-initsiatyv> (дата звернення: 17.12.2023).
77. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-vr#Text> (дата звернення: 09.01.2024).
78. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vr#Text> (дата звернення: 15.12.2023).
79. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки : Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> (дата звернення: 15.12.2023).
80. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування : Закон України від 15.07.1997 р. № 452/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/452/97-vr#Text> (дата звернення: 09.01.2024).
81. Статистика від 1 жовтня 2015 р. по 9 січня 2024 р. Електронні петиції. URL: <https://petition.kyivcity.gov.ua/statistic> (дата звернення: 17.12.2023).
82. Шлях до електронного управління в Україні. e-Governance Academy. URL: https://ega.ee/uk/success_story/shlyah-do-elektronnogo-uryaduvannya-v-ukrayini/ (дата звернення: 17.12.2023).
83. Цифрова грамотність населення України. Міністерство цифрової трансформації України. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/585-cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2019_compressed.pdf (дата звернення: 17.12.2023).

- 84.Цифрова освіта. Міністерство цифрової трансформації України. URL:
<https://thedigital.gov.ua/projects/osvita> (дата звернення: 18.12.2023).
- 85.Як працює сайт. Доступ до правди. URL:
<https://dostup.pravda.com.ua/help/about> (дата звернення: 17.12.2023).
- 86.Як працює громадський бюджет. Платформа електронної демократії. URL:
<https://budget.e-dem.ua/howworks> (дата звернення: 17.12.2023).